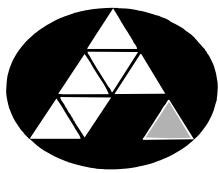

POHJOIS-KARJALAN AMMATTIKORKEAKOULU
MusiiKin koulutusohjelma

Jorma Nissilä

MUSIIKKI, MUSIIKINTEKIJÄ JA TEKIJÄNOIKEUS

Opinnäytetyö
Toukokuu 2008

POHJOIS-KARJALAN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2008
Musiikin koulutusohjelma

Länsikatu 15
80110 JOENSUU

Tekijä
Jorma Nissilä

Nimeke

Musiikki, musiikintekijä ja tekijänoikeus

Tiivistelmä

Tämä opinnäytetyö kuvaa Suomen tekijänoikeutta suhteessa musiikkiin ja musiikintekijään, jolla tarkoitetaan säveltäjää, sovittajaa, sanoittajaa ja kääntäjää. Tutkimuksen kohde on tekijänoikeuslain musiikkia koskeva sääntely. Tutkimuksen metodi on lainopillinen, oikeustieteellistä kirjallisuutta referoiva, unohtamatta kuitenkaan musiikintekijän käytännön näkökulmaa. Käsiteltäviä aiheita on valotettu oikeustapauksilla, ja tärkeimmät lainkohdat on kirjoitettu sellaisenaan. Tekijänoikeuden historiaa on kuvattu lyhyesti, samoin suomalaisten tekijänoikeusjärjestöjen roolia musiikissa.

Tekijänoikeudessa on kyse tekijän suhteesta teokseensa, ja kirjoituksessa selvitetään, kuka on tekijä ja mikä on teoksen käsite. Tekijänoikeuden sisältö (taloudelliset ja moraaliset oikeudet) ja tekijänoikeuden rajoitukset (yksityinen käyttö, hyvitysmaksut, tekijänoikeuden raukeaminen ja sitaattioikeus) on kuvattu pääpiirtein, samoin esittäviä taiteilijoita koskevat lähioikeudet. Kunkin aihepiirin yhteydessä on soveltuvin osin käsitelty musiikintekijän oikeutta erilaisiin tekijänoikeuspalkkioihin ja siihen, mikä järjestö näitä palkkioita tilittää ja hallinnoi.

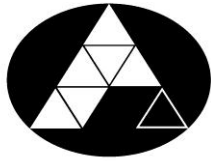
Tekijänoikeus on luovutettava varallisuus oikeus. Tekijänoikeuden siirtymisen muodot (luovutus, perintöoikeus, kustannussopimus, työsuhde) ja niiden oikeudelliset vaikutukset on selvitetty. Tekijänoikeuden loukkaukset (tallenne- ja internetpiratismi) on kansainvälisesti tärkeä tutkimuksen alue, josta on kuvattu tärkeimmät riskit ja velvollisuudet niihin liittyvine rikos- ja siviilioikeudellisine sanktioineen. Viimeisenä alueena on käsitelty nykyisiä tekijänoikeusalan kehitysnäkymiä ja julkista keskustelua, kuten tekijänoikeuden hallinnointia, verotusta, ja vaatimuksia vertaisverkkojen laillistamiseksi.

Kieli
suomi

Sivuja 71

Asiasanat

Tekijänoikeus, musiikki, muusikko, säveltäjä, sovittaja, sanoittaja

NORTH KARELIA
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

THESIS
May 2008
Degree programme in Music

Länsikatu 15
FIN 80110 JOENSUU
FINLAND

Author

Jorma Nissilä

Title

Music, music maker and copyright

Abstract

The purpose of this study is to describe Finland's copyright system regarding to music and music makers, which are composers, arrangers, lyricists and translators. The major object of the study is the Finnish copyright law concerning music. The method of the study comes from jurisprudence, reporting the legal literature, however not to forget the music maker in practice. The subjects are described using legal cases, and some major law paragraphs are written as it stands. The history of copyright law is shortly described, as well as the role of Finnish copyright organizations in music business.

The copyright refers to the music maker's relationship to his work, and the study explains, who is the legal maker and what is the actual work (composition etc.) as a legal concept. The contents of copyright (financial and moral rights), the restrictions of copyrights (private use of a work, charges, falling through, citation), and the legal rights of performing artists are primarily described. Each subject also deals with the music maker's right to his royalties, and also which organization controls the payments of these royalties.

A copyright can be transferred. The forms of transferring (delivery, inheritance, publishing rights, employer's rights) and the legal effects upon these are explained. The field of copyright infringements (illegal CD's, internet piracy) is internationally important, in which the study describes major risks and duties including criminal and civil law sanctions. The last described subject is the present state of copyright concerning progress and public discussion, such as administration of the field, taxation and possible legitimization of peer-to-peer file-sharing.

Language
Finnish

Pages 71

Keywords

Copyright, music, musician, composer, arranger, lyricist

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	TEKIJÄNOIKEUDEN OIKEUDELLISESTA LUOKITTELUSTA	7
3	HISTORIIKKIA TEKIJÄNOIKEUDEN SYNNYSTÄ JA SEN PERUSTEISTA 8	
3.1	Tausta ja kehitys ulkomailla.....	8
3.2	Tärkeimmät tapahtumat Suomessa.....	10
4	LAINSÄÄDÄNTÖ JA MUUT TEKIJÄNOIKEUDEN LÄHTEET	10
4.1	Suomessa	10
4.2	Kansainväliset sopimukset	12
5	MUSIIKINTEKIJÄN KANNALTA TÄRKEIMMÄT JÄRJESTÖT	13
5.1	Miksi järjestöjä?	13
5.2	Teosto ry	14
5.3	Gramex ry.....	15
6	TEKIJÄNOIKEUKSIEN KOHDE - MITÄ SUOJATAAN	15
6.1	Yleistä suojan kohteista	15
6.2	Teos suojan kohteena.....	16
6.3	Mitä teokselta vaaditaan	17
6.3.1	Yleisesti	17
	Teoksen käsite musiikissa.....	18
7	KUKA ON TEKIJÄ?	22
7.1	Lain sisältämä tekijäolettama	22
7.2	Useita tekijöitä	23
8	TEKIJÄNOIKEUDEN SISÄLTÖ	24
8.1	Sisällöstä yleisesti	24
8.2	Taloudelliset oikeudet.....	25
8.2.1	Lain suojaama yksinomainen oikeus käsitteenä.....	25
8.2.2	Kappaleiden valmistaminen	26
8.2.3	Teoksen saattaminen yleisön saataviin	27
8.3	Moraaliset oikeudet.....	31
8.3.1	Tausta	31
8.3.2	Isyysoikeus.....	31
8.3.3	Respektioikeus.....	32
9	ERÄITÄ TEKIJÄNOIKEUDEN RAJOITUKSIA	33
9.1	Tausta, miksi rajoituksia?	33
9.2	Yksityinen käyttö.....	33
9.3	Hyvitysmaksujärjestelmä	34
9.4	Tekijänoikeuden raukeaminen.....	37
9.5	Muita rajoituksia musiikin osalta.....	38
9.6	Sitaattioikeus	39

10	LÄHIOIKEUDET	40
10.1	Yleistä.....	41
10.2	Esittävä taiteilija	41
11	TEKIJÄNOIKEUDEN VOIMASSAOLO	43
12	TEKIJÄNOIKEUDEN SIIRTYMINEN.....	45
12.1	Tekijänoikeuden luovuttaminen	45
12.2	Tekijänoikeuden siirtyminen perintönä	47
12.3	Kustannussopimus	49
12.4	Tekijänoikeus ja työsuhde	50
13	TEKIJÄNOIKEUDEN LOUKKAUKSET JA MUSIIKKI.....	51
13.1	Rikosoikeudelliset sanktiot.....	51
13.2	Taloudelliset sanktiot.....	53
13.3	Luvaton valmistaminen ja maahantuonti, piratismi	54
13.4	Piratismi internetissä	58
13.5	Teknisen suojauksen kiertämisrikos	61
14	TULEVAISUUDEN NÄKYMÄ JA NYKYISTÄ KESKUSTELUA	61
14.1	Oikeusministeriö vai elinkeinoministeriö?	61
14.2	Tekijänoikeustulot ja verotus.....	62
14.3	Vertaisverkot laillisiksi?	64
14.4	Lopuksi.....	66
	LÄHTEET	68

1 JOHDANTO

Musiikki on moniin ammatteihin verrattuna varsin erityislaatuinen, mutta samalla tekijöilleen parhaimmillaan syvällistä tyydytystä tuottava tapa hankkia elantoa, eikä monikaan musiikkiin liittyvä luovan työn tulos synny kuukausipalkalla työnantajan omistamissa tiloissa tai tehtaissa. Musiikin tekijöille rahan ansaitseminen on toisenlaista kuin monessa muussa työssä, ja tekijä saa useimmiten vain osan palkasta jos sitäkään heti, kun työ on tehty. Suuri osa tuloista saattaa tulla vasta kuukausien tai jopa vuosien päästä.

Säveltäjät, sanoittajat ja sovittajat uhraavat aikaansa ja työpanostaan kymmeniä ja satoja työtunteja luottaen siihen, että musiikin kuluttaja, suuri yleisö löytää tuotteen ja on valmis maksamaan siitä äänilevyn tai konserttilipun muodossa. Mahdollisesti tehty sävelmä alkaa saada julkisuutta, kun sitä soitetaan radiossa tai televisiossa, ja parhaassa tapauksessa siitä tulee ikivihreä!

Kuitenkin ennen kuin sävellys, ”biisi” on valmiina esitettäväksi, sen synnyttämiseen on tehty huomattava määrä luovaa työtä, ja se on juuri sitä, jonka tuloksia tekijänoikeus suojaa. Musiikin tekijöillä on huomattavasti suurempi taloudellinen riski kuin monilla muilla tuotantoaloilla esimerkiksi teollisuuden piirissä, joissa tuotekehityksellä aikaan saatu tuote useimmiten palkitsee tekijänsä palkan muodossa, tulee tuotteesta hitti tai ei. Kyse on siitä, missä määrin valmiista teoksesta hyötyvät sen monistaja, sen käyttäjä ja toisaalta alkuperäisen teoksen tekijä, ja edelleen siitä, kuka myöntää luvan teoksen monistamiseen ja käyttämiseen.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on antaa yleiskuva Suomen tekijänoikeudellisesta sääntelystä ja mitä se tarkoittaa muusikon ja säveltäjän kannalta, mitä oikeuksia se heille antaa, mutta myös mihin se heitä velvoittaa. Käsiteltyjen aiheiden jaottelu seuraa pitkälti tekijänoikeuslaissa ja oikeuskirjallisuudessa noudatettua. Lähestymistapana on tehdä katsaus koko tekijänoikeuteen ja samalla tarkastella sitä, mitä musiikin tekijää kiinnostavaa kustakin aihealueesta voisi löytyä. Kaikkiin aiheisiin ei ole kuitenkaan voitu työn rajallisuuden vuoksi puut-

tua, paljon jää käsittelemättä, mutta jos lukija saa kimmokkeen tutkia oikeuskirjallisuudesta aihetta lisää, kirjoittaja voi katsoa onnistuneensa työssään.

Suomen tekijänoikeuslain melko laaja uudistus tuli voimaan vuonna 2006. Lainatut lainkohdat ovat voimassaolevaa lakia, mutta viittaukset oikeuskirjallisuuteen, vaikka kirjat ovatkin osin aikaisempaa tuotantoa, eivät silti ole vanhentunutta tietoa, sillä kirjailijoiden tekstit ilmentävät varsin pysyviä oikeusohjeita ja oikeudellisia periaatteita.

Olen koettanut pitää lähestymistavan käytännönläheisenä ja välttää liiallista juridista pohdiskelua, mutta jossain määrin se on kuitenkin tarpeen. Historiallinen katsaus tekijänoikeuden syntyyn on mielestäni myös paikallaan, jotta aihepiirin luonteen ymmärtää oikein. Tekijänoikeutta elävästä elämästä on valotettu myös esittelemällä muutama oikeuskäytännössä ratkaistu oikeustapaus.

Yhteisellä termillä ”musiikintekijä” tarkoitetaan tekstissä muusikkoa, säveltäjää, sanoittajaa, sovittaa ja kääntäjää, sikäli kun tämä on osallistunut sävelteoksen tekemiseen.

2 TEKIJÄNOIKEUDEN OIKEUDELLISESTA LUOKITTELUSTA

Tekijänoikeus kuuluu oikeusjärjestelmässä immateriaalioikeuksien eli aineettomien oikeuksien piiriin, joihin luetaan myös mm. patenttioikeus, mallioikeus ja tavaramerkkioikeus. Immateriaalioikeudet kokonaisuudessaan puolestaan kuuluvat varallisuusoikeuksiin.

Tekijänoikeus, patenti ja tavaramerkki edustavat luojalleen taloudellista arvoa, joiden suuruus määräytyy markkinoilla kysynnän ja tarjonnan lakien mukaan. Nämä oikeudet ovat luovutettavissa kolmannelle osapuolelle, lisäksi niiden käyttöä varten voidaan perustaa käyttöoikeuksia, lisenssejä. (Haarmann 2001, 2.)

Immateriaalioikeus oikeudellisena käsitteenä on jaettu kahteen pääalueeseen, tekijänoikeuteen ja teollisoikeuteen. Tekijänoikeus on tässä jaottelussa käsittänyt kirjailijoiden, taiteilijoiden ja säveltäjien oikeudet, kun taas patenti, mal-

lisuoja ja tavaramerkkioikeus on luettu teollisoikeuksiin. Siten immateriaalioikeuden suojan kohteina ovat toisaalta tekijänoikeuksien suojaamat luovan työn hedelmät ja toisaalta tavaramerkit, toiminimet ym., jolloin voitaisiin puhua henkisen työn tuloksista (säveltäjät, sanoittajat, sovittajat ym.) vastakohtana tunnusmerkkien suojaamiselle. (Haarmann 2001, 2 - 3.)

3 HISTORIIKKIA TEKIJÄNOIKEUDEN SYNNYSTÄ JA SEN PERUSTEISTA

3.1 Tausta ja kehitys ulkomailla

Ihminen on pyrkinyt ilmaisemaan taiteen kautta itseään jo varhaisesta kehityksestään lähtien. Varhainen taide ja esittävät symbolit ovat näkyvissä lukemattomissa kallio- ja luolamaalauksissa, ja luolista on myös löytynyt esineiden jäänteitä, jotka on tunnistettu alkukantaisiksi soittimiksi. Jamit eivät ole siis tämän päivän keksintö. Suojan tarvetta tälle taiteelle ei alkuaikoina osattu edes kuvitella. Vasta silloin, kun edellytykset luovan työn hyväksikäyttöön ovat syntyneet teoksen monistamisella, on samalla luotu perusta tekijänoikeuden tarpeelle. Se on syntynyt halusta kunnioittaa tekijän teoksissa ilmenevää persoonaa. (Haarmann 2005, 1.)

Taiteen historiassa ei aina ole haluttu tavoitella omaa yksilöllistä etua, joten tekijänoikeudellekaan ei silloin ole ollut tarvetta. Antiikin Kreikassa ja Roomassa saattoi kauneuden idean jäljittely olla tärkeämpää kuin oman taiteellisen näkemys tai idean toteuttaminen taideteoksessa, ja palkkion vaatimista saatettiin pitää jopa sopimattomana vapaan miehen arvolle. (Haarmann 2005, 2.)

Avainsana tekijänoikeuden kehittymisen tarpeelle on edellä mainittu monistamisen taito, ja tämä taas kytkeytyy varhaisvaiheessaan kirjapainotaidon luomiseen. Humanismin ja renessanssin aikakausi muutti ihmisten käsitystä taiteesta. Se ei enää ollut jumalallisen tahdon ilmentymää kuten keskiajalla, vaan se alkoi heijastaa taiteilijan luovaa persoonallisuutta. (Haarmann 2005, 2.)

Kirjapainotaito ja muu teollisen tuotannon alkaminen loi sääntelyn tarpeen. Yksin kappalein käsin kopioimisesta tuli tarpeetonta, ja opittiin tuottamaan teoksen kappaleita määrällisesti suurina sarjoina. Immateriaalioikeuden edelläkävijänä on pidetty merkantilismin ajan privilegialitosta. Jotta kukaan muu ei ryhtyisi painamaan samaa kirjaa, kirjanpainajien oli saatava toiminnalleen privilege, eli yksinoikeus kirjojen painamiseen ja siihen liittyvään liiketoimintaan. Kirjanpainajan privilegin saaminen taas edellytti kirjoittajan lupaa teoksen julkaisemiseen. Tästä juontuu kehitys kohti tämän päivän tekijänoikeutta. Julkaisulupa toi tekijälleen ensin vapaakappaleita, myöhemmin tekijänpalkkioita. Privilegijärjestelmä levisi myöhemmin koko Eurooppaan ja myös Ruotsi-Suomeen 1600-luvulla. Privilegit eivät kuitenkaan olleet automaattisia, hallitsijat saattoivat myöntää niitä mielivaltaisin perustein. (Haarmann 2005, 2 - 3, ja Haarmann 2001, 5.)

Termi ”copyright”, yksinoikeus teosten monistamiseen syntyi Englannissa privilegijärjestelmän pohjalta. Kustantajien ja kirjakauppiaiden kiltta sekä kirjoittajat tekivät keskenään sopimuksia yksinoikeudesta, ja ensimmäisenä varsinaisena tekijänoikeuslakina pidetään kuningatar Annan vuonna 1710 antamaa säädöstä. (Haarmann 2005, 4.)

Yhdysvalloissa ensimmäinen tekijänoikeutta koskeva laki on vuodelta 1787. Tämän mukaan yhteiskunnan etujen mukaista oli antaa tekijöille määräaikainen yksinoikeus teoksiinsa. Ajattelun mukaan yhteiskunta hyötyy tekijöiden luovasta toiminnasta ja tämä taas edellyttää tekijöiden yksinoikeutta. Anglo-amerikkalaisen järjestelmän mukainen tekijänoikeus, copyright, tarkoittaakin periaatteessa yksinoikeutta teosten monistamiseen. (Haarmann 2005, 5.)

Ranskassa valistusfilosofit ajattelivat toisin, siellä korostettiin yksilöä. Uusien teosten suojaaminen oli tarpeen yksinkertaisesti siksi, että jokaisella taiteilijalla ajateltiin olevan luontainen, omistusoikeuden kaltainen oikeus teokseensa. Ensimmäiset säädökset annettiin Ranskassa vuosina 1791 ja 1793. Säännösten mukaan tekijällä itsellään oli oikeus ratkaista, miten hänen luomaansa teosta käytettiin hyväksi, ja moraalisia oikeuksia kehitettiin tekijän persoonallisuuden suojaksi. Tämä lainsäädäntö, droit d'auteur, oli myöhemmin esikuvana manner-eurooppalaiselle tekijänoikeuslainsäädännölle. (Haarmann 2005, 6.)

Myöhemmin on molemmilla, sekä yhteiskunta- että tekijäkeskeisellä näkemyksellä ollut vaikutusta, tekijänoikeudessa etusijalla ovat tekijän intressit, kun taas esimerkiksi patenttioikeudessa järjestyneen yhteiskunnan edut ovat painavammat. (Haarmann 2001, 5 - 6.)

3.2 Tärkeimmät tapahtumat Suomessa

Suomessa ensimmäinen tekijänoikeutta koskeva asetus sensuurista ja kirja-kaupasta annettiin vuonna 1829. Sen mukaan kirjailijalla ja kirjan kääntäjällä oli yksinomainen oikeus julkaista ja myydä teosta. Sama yksinoikeus koski myös perillistä 25 vuoden ajan tekijän kuolemasta. Vuonna 1865 annettiin painoasetus, jonka mukaan suoja-aika oli 50 vuotta. Seuraava asetus kirjailijan ja taiteilijan oikeudesta työhönsä annettiin vuonna 1880, ja asetus koski kirjallisten tuotteiden lisäksi myös mm. sävellysteoksia. Suoja-aika ulottui 50 vuoteen tekijän kuolemasta. (Haarmann 2005, 7.)

Valtiosäädöt yrittivät 1800 -1900 -luvun taitteessa saada aikaan laajennuksia tekijänoikeuteen, mutta seuraava uusi laki saatiin aikaan vasta 1927. Tämä laki lisäsi säveltäjien oikeussuojaa. (Haarmann 2005, 8.)

Suomi liittyi Euroopan unionin täysjäseneksi vuonna 1995. Taloudellinen integraatio Euroopassa velvoittaa jäsenmaat yhdenmukaistamaan tekijänoikeuslainsäädäntönsä. (Mäkinen ym. 1996, 3.) Suomen nykyinen tekijänoikeuslaki on vuodelta 1961.

4 LAINSÄÄDÄNTÖ JA MUUT TEKIJÄNOIKEUDEN LÄHTEET

4.1 Suomessa

Tärkein oikeuslähde tekijänoikeudesta puhuttaessa on vuonna 1961 säädetty, pohjoismaisen lainsäädäntöyhteistyön tuloksena syntynyt tekijänoikeuslaki (Te-

kijäL), jota on uudistettu moneen otteeseen. Uudistusten syynä on ollut osaltaan teknologian kehitys. Pohjoismainen yhteistyö säännösten yhdenmukaistamisessa jatkuu. Tälläkin hetkellä menossa oleva lainvalmistelu on ollut käynnissä vuodesta 1970, jolloin tarkoitusta varten asetettiin yhteispohjoismainen komitea. Suomessa vuonna 1976 asetettu komitea sai aikaan useita julkaistuja mietintöjä vuoteen 1991 jatkuneen työn aikana. Uudistustyötä jatkaa tekijänoikeustoimikunta, jonka tehtävänä on seurata ja arvioida kansainvälisen yhteistyön ja teknologian kehityksen tuomia haasteita lainsäädännön uudistamiseen. (Haarmann 2005, 19 - 20.)

Suomea sitovat sen hyväksymät kansainväliset yleissopimukset, joita voidaan tarvittaessa käyttää kansallisen lain tulkinnassa hyväksi. (Haarmann 2005, 21.)

Käräjäoikeudet sekä ylemmät oikeusasteet, hovioikeudet ja korkein oikeus saavat käsiteltäväkseen niille kanteiden ja valitusten kautta toimitettuja tekijänoikeusasioita. Näitä ratkaisuja seurataan sekä tekijänoikeusjärjestöissä (Teosto, Gramex ym.), että käytännön oikeuslaitos- ja asianajotyössä, koska ne antavat tulkintaohjeita esiin tulevien, samankaltaisten tapausten arvioinnille. Hovioikeuksilla on käytännössä korkeinta oikeutta suurempi merkitys, koska korkeimman oikeuden nykyisen valituslupajärjestelmän vuoksi se ei ota käsiteltäväkseen juttuja, ellei niillä ole ennakkoratkaisun luonteisesti tai lainsäädännön tulkinnan kannalta yleisesti laajempaa merkitystä. Vain noin 10 % valitusluvista hyväksytään korkeimmassa oikeudessa.

Vuonna 1985 perustetulla, opetusministeriön yhteydessä toimivalla tekijänoikeusneuvostolla on tärkeä rooli tekijänoikeusasioiden tulkinnassa. Sen tehtävänä on avustaa opetusministeriötä tekijänoikeusasioiden käsittelyssä ja antaa pyynnöstä lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Lausuntoa vapaamuotoisesti voi pyytää kuka tahansa, myös yksityinen henkilö. Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa voidaan käsitellä vaikkapa muusikon tai säveltäjän tärkeimpiä eteen tulevia tulkintakysymyksiä, mm. teostasoa, taloudellisia ja moraalisia oikeuksia, julkista esittämistä tai tekijänoikeuden rajoituksia. Lausunnot ovat suosituksen luonteisia, ne eivät oikeudellisesti sido tuomioistuinta eikä myöskään tapauksen osapuolia. (www.minedu.fi/tekijänoikeusneuvosto.)

4.2 Kansainväliset sopimukset

Säveltäjien ja muusikoiden työn tulokset liikkuvat nykyisen viestintäteknologian ansiosta hetkessä yli rajojen, joten suojan tarve teoksille on ilmeinen muuallakin kuin tekijän kotimaassa. Tekijänoikeuden kansainvälisten sopimusten tärkeimmät peruspilarit ovat vähimmäissuoja sekä kansallisen kohtelun periaate.

Kansallisen kohtelun periaate takaa sen, että valtio myöntää toisesta valtiosta olevien kansalaisten teoksille saman suojan kuin omille kansalaisilleen, jos molemmat valtiot ovat liittyneet sopimukseen. Tämä asettaa sen vaatimuksen, että kansallisen lainsäädännön on oltava sopimusten mukaista. Ulkomainen teos saa Suomessa suojaa meillä voimassa olevan tekijänoikeussäännösten mukaisesti. Poikkeuksena tästä ovat kuitenkin joidenkin oikeuksien vastavuoroisuusvaatimukset, jotka johtavat siihen, että Suomi antaa tekijänoikeuslain mukaista täyttä suojaa ulkomaiselle teokselle vain, jos ko. maan omassa tekijänoikeuslaissa suoja on vastaava (esimerkiksi kuinka pitkälle suoja-aika ulottuu tekijän kuoleman jälkeen). (Harenko ym. 2006, 7 - 8.)

Vähimmäissuoja taas tarkoittaa sitä sopimustekstissä ilmaistua suojaa, jonka sopimusvaltio on velvollinen kirjaamaan omaan lainsäädäntöönsä eli suojaa, jota sen on vähintään annettava toisen sopimusvaltion kansalaiselle (Harenko ym. 2006, 7).

Tuomioistuimet Suomessa eivät käytä päätöksissään sopimuksia suoraan perusteluina muutoin kuin ehkä argumentoinnissa, sillä meillä ratkaisujen on perustuttava maamme omaa lainsäädäntöön. Tämän vuoksi lainsäätäjän on otettava kansainväliset sopimukset huomioon, kun lakeja laaditaan. Vastaavasti ulkomailla suomalaisten taiteilijoiden luova työ saa suojaa kyseisen valtion lakien, tai valtiosta riippuen suoraan sopimusten nojalla, sillä jotkut valtiot voivat Suomen käytännöstä poiketen soveltaa sopimustekstejä sellaisenaan aivan kuin ne olisivat kansallista lainsäädäntöä. (Haarmann 2005, 26 - 27.)

Tärkeimmät kansainväliset sopimukset ovat:

- Kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskeva Bernin yleissopimus vuodelta 1886, johon Suomi liittyi vuonna 1928.
- Yleismaailmallinen tekijänoikeussopimus vuodelta 1952, johon Suomi liittyi vuonna 1963. Jouduttiin solmimaan USA:n saamiseksi mukaan yhteistyöhön.
- Esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radio- ja televisioyri-tysten suojaa koskeva Rooman yleissopimus vuodelta 1961, johon Suomi liittyi vuonna 1983.
- Äänitteiden valmistajien suojaa koskeva Geneven äänitesopimus vuodel-
ta 1971, johon Suomi liittyi vuonna 1973.
- WIPO-sopimukset, eli WIPO:n tekijänoikeussopimus ja WIPO:n esitys- ja
äänitesopimus. WIPO (World Intellectual Property Organisation) eli Maa-
ilman henkisen omaisuuden järjestö on YK:n alainen, kansainvälisiä so-
pimuksia hallinnoiva järjestö
- Brysselin satelliittilähetysten suojaa koskeva sopimus vuodelta 1974,
jossa Suomi ei ole mukana.
- Tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa sekä mm. riitojen ratkaisu- ja sovitte-
lumenetelmiä koskeva TRIPS -sopimus vuodelta 1995, johon myös
Suomi on liittynyt vuonna 1996.
(Haarmann 2005, 27 - 35.)

Teollisoikeuden alalta on myös solmittu joitakin muita sopimuksia, joissa kaikis-
sa Suomi ei kuitenkaan ole mukana (Haarmann 2001, 12 - 15).

5 MUSIIKINTEKIJÄN KANNALTA TÄRKEIMMÄT JÄRJESTÖT

5.1 Miksi järjestöjä?

Musiikkiteoksia käytetään ja tuotetaan nykyään määrällisesti niin paljon, ettei ole mahdollista, että käyttäjät maksaisivat korvauksia suoraan tekijöille. Musiikin tekijöiden ja sen käyttäjien oikeuksia valvomaan ja tekijänoikeuksia hallinnoi-
maan on perustettu järjestöjä, joiden toiminta perustuu lainsäädäntöön. Kysy-

mys on kollektiivisesta valvonnasta, jossa teosten oikeudenhaltijat ovat valtuutaneet järjestön valvomaan oikeuksiaan. Järjestöt eivät valvo moraalisia oikeuksia, vaan ainoastaan taloudellisten oikeuksien käyttöä. (Haarmann 2005, 329.)

5.2 Teosto ry

Säveltäjäin Tekijänoikeusjärjestö Teosto ry on vuonna 1928 perustettu yhdistys, joka edustaa säveltäjiä, sanoittajia, sovittajia ja musiikin kustantajia. Teoston tehtävänä on mm. pitää huolta siitä, että musiikin käyttäjät saavat luvat musiikin käyttöön, ja että säveltäjät ja muut teosten oikeudenomistajat saavat korvaukset teostensa käyttämisestä. Teosto myöntää teosten esitys- ja tallennusluvut, kerää tiedot teosten käytöstä ja huolehtii korvausten maksamisesta tekijöille.

Teoston asiakkaaksi voi liittyä säveltäjä, sanoittaja, sovittaja tai kääntäjä, jolla on vähintään yksi julkisesti esitetty tai tallennettu teos, tai musiikin kustannustoimintaa harjoittava kustantaja. Teoston asiakassopimuksen mukaan ”sopimus koskee kaikkia sävellyksiä ja sovituksia sekä niihin liittyviä sanoituksia ja käännöksiä, jotka tekijä on luonut tai vastaisuudessa luo ja joihin on hankittu asianmukaiset tekijänoikeudelliset luvat”. Asiakas luovuttaa kaikkien jo tehtyjen sävellystensä sekä myös tulevaisuudessa tekemänsä sävellysten oikeudet Teostolle, hän ei voi sopimuksen voimassa ollessa itse määrätä näistä oikeuksistaan (Haarmann 2005, 330).

Asiakas rekisteröi tekemänsä teokset Teoston tietokantaan tekemällä teosilmoituksen, jossa teoksen nimi ja kaikki tekijät on ilmoitettu. Esiintyvä taiteilija tai konsertin järjestäjä on velvollinen lähettämään Teostolle ohjelmailmoituksen käytetystä musiikista. Myös radio- ja televisiokanavat ilmoittavat Teostolle tarkat ohjelmatiedot. Saamiensa esitystietojen perusteella Teosto tilittää musiikin tekijöille ja kustantajille esitys- ja tallennuskorvaukset. Vuonna 2007 Teosto jakoi oikeudenomistajilleen lähes 90 % keräämistään musiikin esityskorvauksista, muu osuus kattaa Teoston toimintakulut. (www.teosto.fi.)

5.3 Gramex ry

Vuonna 1967 perustettu Gramex ry on toinen merkittävä musiikkialan tekijänoikeusyhdistys. Teoston ohella Gramex valvoo omaa etupiiriään, johon kuuluvat tehtyjen asiakassopimusten perusteella äänitteillä esiintyvät taiteilijat ja äänitteiden tuottajat. Gramexin edustamaan sarkaan kuuluvat TekijäL 5 luvussa säänneltyjen lähioikeuksien oikeudenomistajat.

Asiakassopimus Gramex ry:n kanssa on mahdollinen, kun tuottaja on tuottanut äänitteen, tai esiintyvän taiteilijan suoritus on tallennettu äänitteelle. Asiakassopimuksen perusteella Gramex on valtuutettu valvomaan asiakkaidensa oikeuksia, se kerää lain mukaiset korvaukset ja välittää ne asiakkailleen. Tuottajilla ja taiteilijoilla on oikeus saada korvaus aina, kun äänite esitetään julkisesti esimerkiksi radiossa tai televisiossa.

Äänitetuottajan velvollisuus on tehdä Gramexille ääniteilmoitus, kun äänite on julkaistu. Sen perusteella Gramex voi tilittää korvaukset taiteilijoille ja tuottajille.

Korvaus maksetaan periaatteessa kaikesta julkisesta esittämisestä yleisölle avoimissa tilaisuuksissa, ravintoloissa, tavarataloissa, liikennevälineissä, parturiliikkeissä jne. Gramexilla on tariffit erikseen jokaiseen julkiseen tilaisuuteen, kuriositeetteina esimerkiksi taksiliikenteessä korvaus on kiinteä 31 euroa vuodessa / taksiliikenteessä käytetty auto, ja elokuvateattereissa korvaus on noin 212 euroa vuodessa, jos katsojia on edellisenä kalenterivuonna ollut 10.000 – 50.000. (Gramex: www.gramex.fi.)

6 TEKIJÄNOIKEUKSIEN KOHDE - MITÄ SUOJATAAN

6.1 Yleistä suojan kohteista

Eri immateriaalioikeuksien sisältö vaihtelee sen mukaan, mikä on suojan kohteena. Muusikoita ja säveltäjiä koskevalle tekijänoikeudelle ominaista on se,

että lainsäätäjä on valinnut suojan kohteeksi yksinoikeuden: oikeudenhaltijalla on lähtökohtaisesti yksinoikeus määrätä suojan kohteesta ja sulkea muut käytön ulkopuolelle. Kysymys tekijänoikeuden suojan kohteesta on siten periaatteessa myös eri henkilötahojen välistä suhdetta. Oikeuksien loukkaaminen voi olla rikos, josta tuomitaan rangaistus, ja riita-asiana sekä myös rikosasian yhteydessä sanktiona voi tulla kyseeseen esimerkiksi vahingonkorvaus. (Haarmann 2005, 49.)

Immateriaalioikeuden kohteen on perinteisesti katsottu olevan aineeton, immateriaalinen, josta oikeusalan nimi on peräisin. Eri oikeusalojen aikoinaan kehityksessä varallisuusosoikeuksille haluttiin määrittää kohteet. Esineoikeuksien kohteina haluttiin pitää materiaaliset, konkreettiset esineet, kun taas tekijänoikeudessa suojan kohteet haluttiin nähdä aineettomana, immateriaalisena. Normaalisti kun omistusoikeuden kohteena on jokin esine, vaikkapa kitara tai cd-levy, sitä voidaan pidellä ja siitä voidaan tehdä havaintoja, mutta tekijänoikeuden suoja ei ole näin konkreettinen. (Haarmann 2005, 47.)

Siitä, mikä on tekijänoikeuksien kohde, on käyty paljonkin filosofista kiistelyä. Aikoinaan ns. subjektiivisen ideaopin kannattajien mukaan tekijänoikeuksien kohteena pidettiin tekijän persoonallisia ideoita ja ajatuksia, kun taas myöhemmän ns. objektiivisen ideaopin kannattajien mukaan tekijänoikeus suojaa teosta sen abstraktisessa muodossa. Jälkimmäinen malli on lainsäädännön perustana. (Haarmann 2005, 48.)

Tekijänoikeus ei suojaa teoksen ulkonaisia muotoja, teoksen ilmiänsua, siis esimerkiksi tiedostomuotoa, vaan sen konkreettisen ilmiänsun ilmaisemaa luovaa työtä, itse teosta sen sisällä.

6.2 Teos suojan kohteena

Tekijänoikeus antaa suojaa kirjallisille ja taiteellisille teoksille. Kirjallisia teoksia ovat mm. kaunokirjalliset teokset. Lisäksi suojaa saavat myös selittävät piirustukset kuten konepiirustukset, rakennuspiirustukset ja kartat. Suojattaviin taiteellisiin teoksiin kuuluvat mm. sävelteokset sekä elokuva- ja näytelmäteokset.

Tekijäl 1 §:ssä on säännös suojan kohteen määrittelemiseksi. Päivämäärä lainkohdan perässä tarkoittaa ajankohtaa, jolloin se on tähän muotoon muutettu ja numero säädöskokoelmassa käytettävää numerointia.

1 §. Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se kaunokirjallinen tahi selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla. (24.3.1995/446)

Kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa tai muuta selittävää piirustusta tai graafista taikka plastillisesti muotoiltua teosta sekä tietokoneohjelmaa. (11.1.1991/34)

Käsite teos on pyritty laissa yleisellä tasolla määrittelemään, mutta kaikkien suojattavien teoslajien luetteleminen ja ottaminen lakiin ei ole lainsäädäntöteknisesti mahdollista, mistä johtuu lause ”taikka ilmetköönpä se muulla tavalla”. Koska kuitenkin jo pelkkä tekniikan kehitys tuo jatkuvasti uusia välineitä tallennukseen, monistamiseen ja tietojen jakamiseen, lainsäätäjän on pyrittävä pysymään ajan tasalla.

6.3 Mitä teokselta vaaditaan

6.3.1 Yleisesti

Saadakseen suojaa lain tarkoittamalla tavalla henkilön luomistyön tuotteen on oltava omaperäinen. Se tarkoittaa sitä, että kenenkään muun tekijän tuote ei olisi samanlainen, vaikka hän ryhtyisi luomaan saman idean pohjalta jotain uutta. Samasta aiheesta voidaan kirjoittaa useita kirjoja, ja samasta musiikillisesta ideasta, vaikkapa kolmen – neljän sävelen kulusta voidaan tehdä useita erilaisia sävellyksiä esimerkiksi nuottien aika-arvoja muuttamalla ja jakamalla nuotteja pienempiin osiin. Pelkkää ideaa ei suojata.

Tekijänoikeuslain valmistelussa käytettiin vaikeaa, abstraktiselle tasolle jäävää käsitettä teostaso määriteltäessä ilmaisua ”itsenäinen ja omaperäinen” (Haarmann 2001, 36). Tavoite oli se, että teoksen on osoitettava omaperäisyyttä ja riittävää luovuutta ollakseen teoksena uusi. Teostason tarkka määrittely säännöksillä on mahdotonta. Onko teostaso ylittynyt konkreettisesti tapauksessa, voi tulla viime kädessä tuomioistuimen arvioitavaksi, kun joku, joka katsoo toisen loukanneen hänen tekijänoikeuttaan, nostaa siitä kanteen, taikka syyttäjä vie epäillyn rikoksen käräjille tekijänoikeusrikoksena.

Teoksen käsite musiikissa

Musiikissa sen sointurakenne, harmonia edustaa sen sävelkulun kanssa määrätynlaista ideaa, joka osaltaan luo sävelmän tunnelmaa. Säveltäjä voi luoda eri tunnetiloja jo pelkästään sillä, käyttääkö hän duuria vai mollia, puhumattakaan laajemmista soinnuista, reharmonisoinneista tai muista soinnutuksen apuvälineistä. Jo sävelletyn melodian toimivaksi todettuun harmoniarakenteeseen on sekä klassisessa että jazz-musiikissa tehty lukuisia uusia sävellyksiä. Klassisena esimerkkinä voi mainita George Gershwinin säveltämä ”I’ve Got Rhythm”, jonka sointupohjalta on tehty kymmeniä uusia melodioita, kuten Charlie Parke-
rin ”Anthropology”, Duke Ellingtonin ”Cottontail” tai Sonny Rollinsin ”Oleo”.

Sävellyksen sointurakenne osana sen ideaa ei kuitenkaan sellaisenaan nauti tekijänoikeuden suojaa, sillä se ei ole niin olennainen osa sävelmän tunnistamisen kannalta kuin itse melodia, joka lopulta määrittelee sen, onko uusi teos syntynyt. Tosin kokenut muusikko kyllä huomaa heti, jos sävellyksessä on käytetty esimerkiksi ikivihreän Kuolleet lehdet –sävelmän soinnutusta. Säveltäjän harkintakyvyn varaan jää se, mikä on tyylikästä.

Tekijänoikeussuojan saamisen kannalta ei kuitenkaan ole merkitystä sillä, kuinka ”hyvä” tai ”huono” sävellys jonkin kuulijan mielestä on. Musiikkimakuja on monenlaisia, karrikoiden jazz-muusikko ei saata sietää humppaa tai päinvas-
toin.

Teos, sävellys tai sanoitus on tekijänoikeussuojan alainen periaatteessa heti, kun se on tehty, kunhan se on lain vaatimalla tavalla uusi teos. Oikeuskirjallisuudessa on käytetty ilmaisua teoskynnyksen ylittäminen, mutta sille ei ole säädetty mitään laadullisia edellytyksiä. Säveltäjän teosta suojataan, kunhan se on uusi sävellys, siis kukaan ei ole aikaisemmin tehnyt samanlaisista sävelkuiluista teosta siten, että se ulkopuolisen kuulijan mielestä kuulosta samanlaiselta.

Sävellysteokset on useimmiten kirjoitettu nuoteiksi tai niistä on äänitetty versio äänilevyllä tai konserttitaltointina, ja laulun sanat on kirjattu muistiin. Sävellysteoksessa nuotit ovat osa teosta, ne eivät saa suojaa erillisinä kirjallisina teoksina (Haarmann 2005, 77).

Teoksen teoskynnyksen ylittämisen arviointi voi olla vertailutilanteessa suhteellisen helppoa, jos tallenne on jossakin muodossa tehty. Mutta jazz-jamisessiossa syntyneen taltioimattoman improvisoinnin eli soolon kohdalla tilanne voi olla toinen, joten vaikka soolo asiantuntijoiden mielestä olisikin suorastaan taideteos, se ei välttämättä ole teos, joka saisi suojaa tekijänoikeuslain mukaan. Periaatteessahan improvisoitu musiikkiesitys voisi olla suojaa saava teos, mutta ellei sitä ole äänitetty, näyttövaikeuksia voi tulla, jos soolon soittanut muusikko väittää, että joku toinen on loukannut hänen tekijänoikeuksiaan. Samoja ideoita voinee huoletta käyttää seuraavana iltana naapuriklubilla, jos on malttanut kuunnella tarkasti.

Tekijänoikeus ei suojaa teoksen perusideaa tai aihetta, jokainen saa samasta ideasta luoda teoksen. Jos teoskynnys ylittyy, hän saa tekijänoikeuslain mukaisista suojaa. Musiikin alalta Suomessa ei ylemmistä oikeusasteista teoskynnyksen ylittymisestä ennakkotapauksia juuri ole, joten ilmeisesti elävässä elämässä se ei ole suureksi ongelmaksi muodostunut. Mielenkiintoinen on kuitenkin Ruotsissa Nytt Juridiskt Arkiv (NJA) -nimisessä juridisessa aikakausjulkaisussa vuonna 2002 referoitu Ruotsin korkeimman oikeuden tapaus, jossa oli kyse siitä, oliko säveltäjä voinut luoda uuden sävellysteoksen (melodia 2) tietämättä sitä, että samankaltainen sävellys (melodia 1) oli jo aikaisemmin julkaistu (ns. riippumaton kaksoisluominen). Korkein oikeus piti kyseessä olevia melodioita silmiinpis-

tävän samanlaisina ja katsoi, että todistelulle riippumattomasta kaksoisluomisesta tuli sen vuoksi asettaa korkeat vaatimukset. Ottaen mm. huomioon sen, mitä oli näytetty melodian 1 markkinoille tulosta ja levinneisyydestä, korkein oikeus ei pitänyt todennäköisenä, että melodia 2 olisi syntynyt melodiasta 1 riippumatta. (Haarmann 2005, 78.)

Olisi kiintoisaa selvittää, mitä kaikkea em. oikeustapauksen säveltäjän vastine oikeuskäsittelyssä oli sisältänyt, mihin hän oli vedonnut. Hän on kuitenkin osana vastinetta väittänyt, että hänen sävelmänsä on syntynyt ilman, että hän on ollut tietoinen melodian 1 olemassaolosta, koska tämä on korkeimman oikeuden tuomiolauselman olennainen elementti. Riitainen kysymys kuitenkin on varmuudella ollut ja ennakkotapauksenakin ehkä tärkeä, koska se oli edennyt korkeimpaan oikeuteen saakka.

Lienee mahdollista, että koska säveltäjä joko ammatikseen tai harrastuksena kuuntelee paljon musiikkia, hänelle jää alitajuntaan ”soimaan” sävelmiä, jotka painuvat lepotilaan tai unohduksiin noustakseen sieltä taas pintaan jonkun sävellystyön mukana. Lienee siten myös mahdollista, että säveltäjä saattaa vilpittömässä mielessä tehdä sävellysteoksen ja julkaista sen siinä uskossa, että se on hänen tekemänsä, vaikka tosiasiasa teos tai osia siitä onkin lähes samantyyppisessä muodossa tehty ja julkaistu jo aikaisemmin. Tämä osoittaa niitä piileviä vaaroja ja yllätyksiäkin, joita säveltäjän työssä suhteessa tekijänoikeuteen voi tulla eteen.

Kuten aiemmin on mainittu, tekijänoikeus suojaa teosta sen abstraktisessa muodossa, suoja ei siis ole sidottu esimerkiksi siihen muotoon, jossa se on ensimmäistä kertaa julkaistu.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, mutta lainkohdassa on tyydytty luetteloimaan yleisiä periaatteita, joiden perusteella voidaan tehdä arvioita suojan tarpeesta. Siinä on esimerkiksi todettu, että teos saa suojaa myös muutettuna tai muunnelmana sekä toisessa taide-

lajissa tai toista tekotapaa käyttämällä. Tästä ilmenee se täsmällisen sääntelyn hankaluus, josta tekijänoikeuden kohteessa on kyse.

Esimerkkinä lainkohdan tarkoittamasta muuntelusta on vaikkapa sävellysteos, joka alun perin julkaistaan tietyn musiikkigenren mukaisessa muodossa, mutta se on kuulokuvaltaan aivan toisenlainen, jos sen tyyliä muutetaan. Klassisen musiikin mestariteoksia on sovitettu niin, että lopputulos on kuulijan mielestä rock-musiikkia. Viime aikojen esimerkit levytuotannosta osoittavat, että perinteisesti kirkossa esitettävät virret voivat saada uuden, kevyemmän ja enemmän iskelmällisen ilmeen uusilla sovituksilla, joissa instrumenttivalikoima on tuttu esimerkiksi jazz- tai tanssimusiikista. Alkuperäisteokset saavat em. TekijäL 2 §:n nojalla kuitenkin suojaa siitä huolimatta, että ne on julkaistu aivan muussa muodossa kuin niitä perinteisesti on totuttu kuulemaan.

Laki antaa suojaa sävellysteoksen sovittajalle, joka muokkaa teoksen uuteen uskoon, sovitus siis muuttaa sitä. Tästä on säännös TekijäL 4 §:ssä, jonka mukaan muuntajalla ”on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen”.

Sävellysteoksen sovittamiseen uuteen uskoon, sen muuntamiseen on hankittava sovituslupa, jos teoksesta aiotaan tehdä äänitallenne. Lupa on haettava kustantajan kautta, jos teos on kustannettu, muutoin sen tekijältä itseltään eli säveltäjältä. Tämän yhteystiedot saa tarvittaessa Teostosta. Sovituslupaa ei kuitenkaan tarvita, jos sovitus tehdään ns. live-esitystä varten ja esitetään julkisesti yhtyeen ”keikalla”, tätä tarkoitusta varten tehtävien sovitusten suuren määrän vuoksi niiden käyttöä olisi käytännössä mahdotonta valvoa.

Sovittajalla on itsenäinen tekijänoikeus omaan sovitukseensa. Jos alkuperäisen teoksen suoja-aika on kulunut umpeen, kuten on asianlaita useimpien klassisen musiikin säveltäjien teosten kohdalla, uudet sovitukset ovat kuitenkin suojattuja. Niiden käyttö edellyttää sovittajan lupaa siitä huolimatta, että sävellys on edelleen vapaasti kaikkien käytettävissä. (Harenko ym. 2006, 58.)

Aivan kaikki teokset eivät kuitenkaan ole tekijänoikeuden suojan piirissä, tekijänoikeuslain 9 §:ssä on lueteltu vapaat teokset, joihin tekijänoikeutta ei ole. Näitä ovat mm. lait ja asetukset, valtiosopimukset ja eräät muut viralliset asiakirjat, joiden esteetön saatavuus on kansalaisten tiedonsaannin takia tarpeen. Näiden julkaisujen osalta teoskynnyksen ylittymistä ei tarvitse edes miettiä. Musiikintekijän näkökulmasta näillä ei ole käytännön merkitystä.

7 KUKA ON TEKIJÄ?

7.1 Lain sisältämä tekijäoletama

Tekijänoikeusjärjestelmä suojaa teoksen luoja, joka on aina luonnollinen henkilö, siis ihminen, ei juridinen henkilö, yhtiö eikä myöskään tietokone. Vaikka tietokoneohjelmia käytetään apuna teosten luomiseen, laki lähtee siitä, että niitä käyttää aina ihminen, eikä kone voi saada aikaan sellaista luovaa panosta, joka vaaditaan teoskynnyksen ylittymiseen. (Haarmann 2005, 101.)

Tekijänoikeuslain 7 §:ssä on ilmaistu oletama siitä, ketä on pidettävä teoksen tekijänä. Lainkohdan 1 momentissa asia on ilmaistu seuraavasti:

Tekijänä pidetään, jollei näytetä toisin olevan, sitä, jonka nimi taikka yleisesti tunnettu salanimi tai nimimerkki yleiseen tapaan pannaan teoksen kappaleeseen tai ilmaistaan saatettaessa teos yleisön saataviin.

Tämä *tekijäoletama* tarkoittaa sitä, että sen, joka haluaa käyttää teosta, on ensi sijassa käännyttävä luvan saadakseen nimetyn tekijän puoleen. Eri asia tietenkin on se, kuka tai mikä instanssi todellisuudessa hallinnoi teoksen taloudellisia oikeuksia ja antaa luvan teoksen hyödyntämiseen, siis onko tekijä tehnyt sopimuksen taloudellisten oikeuksien siirrosta ja hallinnoinnista.

Tekijä voi käyttää myös salanimeä (pseudonyymi) teoksen julkaisussa. Kun salanimi on asianmukaisesti rekisteröity tekijänoikeusjärjestöön, joka säveltäjien kohdalla on Teosto, tekijä saa tekijänoikeuskorvaukset normaalisti. Yleisesti tunnettuja salanimiä ovat esimerkiksi säveltäjä Toivo Kärjen käyttämät Pedro de Punta, Kari Aava ja Antonio Brave. Hänellä oli myös lukuisia muita salanimiä. Nykyisin salanimiä ei ehkä niin paljon käytetä kuin Kärjen aktiiviaikoina, mutta ne ovat arvokas osa musiikin kulttuuriperinnettä, ja ne tulevat säilymään nuotteissa ja levyjen kansissa.

On huomattava, että saadakseen lain mukaista suojaa tekijän ei tarvitse olla täysi-ikäinen tai oikeustoimikelpoinen, siis alaikäinen (alle 18-vuotias) säveltäjä saa teoksilleen suojaa siinä missä aikuinenkin. Termi oikeustoimikelpoisuus tarkoittaa lyhyesti ilmaistuna sitä, että oikeustoimikelpoinen henkilö voi tehdä oikeudellisesti sitovia sopimuksia ja päättää asioistaan, kun taas oikeustoimikelvoton on joko alaikäisyyden tai muun syyn takia vajaavaltainen. Täysi-ikäisenkin henkilön oikeustoimikelpoisuutta voidaan myös rajoittaa, jolloin hänen etujaan valvomaan yleensä määrätään erityinen edunvalvoja. Syynä tähän menettelyyn on useimmiten heikentynyt terveydentila.

7.2 Useita tekijöitä

Teoksella voi olla myös useita tekijöitä. Oikeuskirjallisuudessa elokuva on useimmiten esitetty esimerkki taidemuodosta, jonka tekemiseen osallistuu useita eri alojen tekijöitä. Joissakin maissa elokuvan tekijänoikeudet ovat sen tuottajalla, mutta Suomessa kullakin elokuvaan osallistuvalla tekijällä, esimerkiksi säveltäjällä on itsenäinen tekijänoikeus omaan osuuteensa produktiosta. (Haarmann 2005, 105 - 106.)

Useissa radiossa soitetuissa iskelmissä säveltäjä ja sanoittaja ovat eri henkilöitä, jotka saavat tekijänoikeuskorvaukset itsenäisesti erikseen määriteltyjen jakosuukien mukaisessa suhteessa. Jos teoksen luomiseen on osallistunut useita henkilöitä ja teos on syntynyt heidän yhteistyön tuloksena ilman, että kunkin yksittäisen tekijän luova panos olisi eriteltävissä, he saavat TekijäL 6 §:n mukai-

sesti suojaa yhteisesti, kyseessä on ns. yhteisteos. Tällöin teoksen hyväksikäyttämiseen on saatava kaikkien tekijöiden lupa (Harenko ym. 2006, 63).

Monesti käytännön bänditoiminnassa saattaa olla epäselvää ja riitaisuksiakin herättävää se, kuka sävellysteoksen on tehnyt, mikä on kunkin yhtyeen jäsenen panos. Monet yhtyeet harjoittelevat ”treenikämpällä” ja samalla alkaa soida musiikillisia ideoita, joita soitetaan uudestaan ja uudestaan. Kun sävellysteos lopulta on valmis, edessä saattaakin olla kädenvääntöä siitä, kuka on säveltäjä, kuka sanoittaja ja kuka sovittaja. Sovitus syntyy monesti yhtyeen kaikkien jäsenten panoksen tuloksena, mutta aina sekään ei ole selvää, mikä on sävellystä, ja mikä sovitusta, sillä sovituksellisiin ideoihin vaaditaan aina myös sävellyksellistä panosta, ehkä ainakin ns. riffien luomista.

Pelissäännöt tekijänoikeuden kannalta olisi hyvä selvittää etukäteen. Jos yhtye on yhdessä tehnyt sävellyksen, sanoituksen ja sovituksen ilman, että kukaan jäsenistä olisi itsenäisesti tehnyt jotain mainituista osa-alueista, tekijänoikeus kuuluu yhtyeen jäsenille yhteisesti. Yhtyeen jäsenten olisi yhdessä pystyttävä päättämään esimerkiksi siitä, annetaanko sävellys kustannusyhtiölle, siihen ei riitä pelkkä enemmistö päätös. Tekijänoikeuspalkkiot jaetaan pääluvun mukaan, elleivät yhtyeen jäsenet ole muuta sopineet. (Haarmann 2005, 104.)

8 TEKIJÄNOIKEUDEN SISÄLTÖ

8.1 Sisällöstä yleisesti

Kuten alussa on mainittu, immateriaalioikeudet kokonaisuudessaan kuuluvat varallisuusoikeuksiin. Tekijänoikeus sisältää varallisuusoikeudellisten elementtien lisäksi tekijän persoonallisuuteen vahvasti sidoksissa olevia elementtejä, joilla on oma oikeudellinen vaikutuksensa. Oikeuskirjallisuudessa tekijänoikeuden sisältöä, siis sen tuottamia oikeuksia on perinteisesti kuvattu käsitteillä taloudelliset ja moraaliset oikeudet. Tässä jaottelussa varallisuusoikeudelliset elementit ovat taloudellisia oikeuksia, ja tekijän persoonaan liittyvät elementit

moraalisia oikeuksia. Mainittujen oikeuksien sisältö on säännelty tekijänoikeuslain 2 ja 3 §:ssä, mutta termejä taloudelliset ja moraaliset oikeudet ei itse lakitekstissä mainita, vaan ne ovat pitkän ajan kuluessa syntyneet kansainvälisten sopimusten teon yhteydessä. (Haarmann 2005, 109 – 111.)

8.2 Taloudelliset oikeudet

8.2.1 Lain suojaama yksinomainen oikeus käsitteenä

Suomen solmimat kansainväliset sopimukset ja tekijänoikeuslaki lähtevät siitä, että lähtökohtaisesti tekijällä on yksinoikeus määrätä teoksensa käytöstä. Näitä oikeuksia rajoittavat tosin tekijänoikeuslain 2 luvun säännökset, ja oikeudet myös elävät oikeuskäytännön muovaamien tulkintojen kautta. (Harenko ym. 2006, 21.)

Tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentissa on säädetty:

Tekijänoikeus tuottaa, jäljempänä säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Tässä lainkohdassa on ilmaistu se perusta, johon tekijän oikeus kulminoituu. Termi ”taloudellinen oikeus” jo itsessään ilmaisee sen, että tekijällä on oikeus taloudellisesti hyötyä teoksen julkistamisesta.

Yksinomainen oikeus sisältää sen, että tekijä voi päättää, millä tavalla teosta käytetään, esimerkiksi miten ja missä muodossa se julkaistaan. Hänellä on oikeus tehdä sopimuksia teoksen käytöstä, hän voi määrätä sen käyttöön rajoituksia, ja hän voi kieltää muilta teoksen käyttämisen. Toisaalta hänellä on myös turvanaan lain antama suoja tekijänoikeusloukkauksia vastaan mahdollisine

vahingonkorvausvelvollisuuksiineen ja muine sanktioineen. (Harenko ym. 2006, 22.)

8.2.2 Kappaleiden valmistaminen

Teos syntyy heti, kun se on tehty. Kun säveltäjä on saanut nuotin, äänityksen tai muun tallenteen valmiiksi, myös teos on lain suojan kannalta periaatteessa valmis. Lain tarkoittama ”valmistamalla siitä kappaleita” voi tarkoittaa jo käsin kirjoitetun nuotin kopiointia ja sen jakamista muille. Kenelläkään ei ole oikeutta ilman säveltäjän lupaa käyttää nuottia julkiseen esittämiseen tai muutoinkaan ansaitsemistarkoituksessa tai ilman, vaikka sitä ei olisikaan vielä kustannettu. Kustannussopimuksen teon jälkeen sopimuksen ehdot määrittävät sen, miten kustantaja voi teosta käyttää edelleen.

Tekijän yksinoikeuteen kuuluvat myös kaikki teoksen mahdolliset tulevaisuuden valmistustavat, joita ei vielä ole edes keksitty (Harenko ym. 2006, 32). Musiikissa useimmiten kuitenkin kappaleiden valmistaminen tarkoittaa esimerkiksi äänitteen tekoa, jolloin se on valmiissa muodossa markkinoitavissa ostavalle yleisölle.

Teoksella on useimmiten jokin julkinen asu, esimerkiksi sävellyksen nuotit, sovituksen partituuri, sanoitus kirjoitettuna tekstinä jne. Kuten em. säännöksestä ilmenee, tekijän oikeuksia ei rajoita se, että teos julkistetaan muussa muodossa, esimerkiksi käännöksenä, tai kuten aikaisemmin on mainittu, vaikkapa musiikki-teos uutena sovituksena, kyseessä on kuitenkin sama alkuperäisteos, joten tekijä saa lain mukaista suojaa.

Musiikissa on kuitenkin huomattava, että sovittajan panos muunnellun teoksen lopputulokseen voi jo itsessään olla sellainen, että sovittaja saa sille suojaa ja myös tekijänoikeuskorvaukset teoksen esityksistä. Kun olemassa oleva sävellysteos sovitetaan uuteen muotoon sovittajan saatua sovitusluvan säveltäjältä, teos ilmoitetaan uudelleen Teostoon, vaikka sävellys olisikin muussa muodossa

Teoston listoilla jo aikaisemmin. Säveltäjän ja sovittajan sopimuksilla voidaan määrätä, mikä osuus tekijänoikeuskorvauksista sovittajalle tulee.

Tekijänoikeuslain 2 §:n 2 momentin mukaan ”kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa”. Siten myös valmiin sävellysteoksen ääninauhoitus studiossa on kappaleen valmistamista lain tarkoittamalla tavalla. (Haarmann 2005, 113.)

8.2.3 Teoksen saattaminen yleisön saataviin

Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin mukaan teos voidaan saattaa yleisön saataviin neljällä eri tavalla:

- välittämällä teos yleisölle johtimitse tai johtimitta
- esittämällä teos julkisesti läsnä olevalle yleisölle
- tarjoamalla teos myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka muutoin levittämällä yleisön keskuuteen
- näyttämällä teos julkisesti teknistä apuvälinettä käyttämättä

Muusikoita ja säveltäjiä koskevat enimmäkseen kolme ensiksi mainittua tapaa, sillä musiikissa teoksen näyttäminen julkisesti teknistä apuvälinettä käyttämättä ei oikein ole ajateltavissa muutoin kuin kirjoitettujen nuottien osalta.

Teoksen välittämistä yleisölle on sen lähettäminen esimerkiksi televisioesityksessä. Myös internetin kautta musiikkikappaleiden tarjoaminen ”imuroitavaksi” maksua vastaan tai maksutta on teoksen välittämistä. Kuitenkin jos vaikkapa Euroviisut esitetään ravintolan television kautta yleisölle, se on kuitenkin esittämistä, joten nämä kaksi käsitettä voivat linkittyä yhteen (Haarmann 2005, 122).

Merkitystä ei ole käytetyllä tekniikalla tai lähetystavalla, sillä jos suojattua materiaalia, kuten ääntä (äänitetty sävellysteos) tai tekijänoikeuslain 5 luvun tarkoittamia lähioikeuksien kohteita (esittävän taitelijan tallennettu esitys) siirretään yleisön saataville, se on lain suojaamaa teoksen välittämistä. (Harenko ym. 2006, 36.)

Vertaisverkkojen kautta internetissä (peer to peer, p2p) voidaan nykyisin jakaa tiedostoja varsin tehokkaasti. Vertaisverkko toimii siten, että jokaisen verkossa olevan tietokone toimii sekä palvelimena että asiakkaana muille verkossa oleville koneille. Vertaisverkkoja on useita, esimerkkeinä Napster, Kazaa ja Freenet. Hallituksen esityksen (HE 28/2004) mukaan tietojen välittämisestä on kyse myös silloin, kun vertaisverkon käyttäjä sallii muiden verkon käyttäjien ladata ja käyttää koneella olevia tiedostoja. (Harenko ym. 2006, 40.)

Vertaisverkon perustamisessa ja tiedostojen jakamisessa on syytä noudattaa harkintaa, sillä luvattoman materiaalin jakamisesta voi seurata rikosoikeudellinen rangaistus (sakko tai vankeus) tai vahingonkorvausvelvollisuus. Yleensä molemmat sanktiomuodot ovat tekoihin syyllistyneelle tarjolla samalla kertaa, sillä tekijöitä edustavat järjestöt ovat yleensä asianomistajan asemassa vaatimassa korvauksia, jotka ovat oikeuskäytännössä olleet hyvinkin tuntuvia.

Musiikin saralla samoin kuin elokuva- ja näyttämöteosten osalta ehkä enemmän merkitystä on kuitenkin teoksen esittämisellä julkisesti läsnä olevalle yleisölle sekä teoksen myytäväksi tarjoamisella. Konsertit ja elävän musiikin tarjoaminen kuulijoille ravintoloissa ja muissa julkisissa tapahtumissa ovat perinteisesti musiikin esittämistä.

Suojattua on kuitenkin vain nimenomaan julkinen esittäminen, tekijänoikeuden haltijan lupaa ei tarvita, jos sävellysteos esitetään yksityistilaisuudessa, vaikkapa perhejuhlissa, joihin ulkopuolisilla kuulijoilla ei ole pääsyä.

Laki ei ota kantaa siihen, mikä on julkinen tilaisuus, vaan se on aina harkittava tapauskohtaisesti. Yhtenä kriteerinä tilaisuuden julkisuudelle voidaan pitää sitä, että tilaisuuteen voi tulla kuka tahansa, eikä sinne tulijoille ole asetettu mitään erityisiä vaatimuksia, joka voisi olla esimerkiksi tietyn pienen seuran jäsenyys. Julkisuuden kannalta ei ole merkitystä myöskään sillä, kuinka monta kuulijaa paikalla on tai peritäänkö tulijoilta pääsymaksua. Jos järjestävän seuran, esimerkiksi paikallisen jazz-yhdistyksen jäseneksi pääsee kuka tahansa jäsenmaksun maksamalla, yhdistyksen järjestämät musiikkitilaisuudet ovat julkisia.

Tekijänoikeudessa ovat tilaisuuden luonnetta kuvaamaan vakiintuneet käsitteet suljettu piiri ja avoin piiri. (Haarmann 2005, 128-129.)

Korkein oikeus ja tekijänoikeusneuvosto ovat julkaistuissa ratkaisuisaan ottaneet kantaa siihen, mikä on tekijänoikeussuojan alaista julkista esittämistä. Esimerkkejä vanhemmasta ja uudemmassa ratkaisukäytännöstä:

KKO: 1961-II-59

Säveltäjäin etujärjestön (Teosto), jolle sävellyksen esittämisoikeus oli luovutettu, syytteestä ravintoloitsija, joka ansiotarkoituksessa ilman etujärjestön lupaa oli esittänyt sävellyksen, tuomittiin rangaistukseen tekijänoikeuden rikkomisesta ja velvoitettiin suorittamaan etujärjestölle vahingonkorvausta.

TN 1997:5

Radiolähetykseen sisältyvän suojatun sävellysteoksen tai kasetti- tai cd-soittimen välityksellä tapahtuva suojatun sävellysteoksen esittäminen taksissa yhden tai useamman asiakkaan ollessa taksin kyydissä oli tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettua teoksen julkista esittämistä, joka edellytti oikeudenhaltijan lupaa.

KKO:2002:101

Taksiautossa radion sekä kasetti- ja CD-soittimen välityksellä asiakkaiden läsnäollessa tapahtuneesta suojattujen sävelteosten esittämisessä katsottiin olevan kyse tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin 1 virkkeessä tarkoitettua julkisesta esittämisestä. (Äänestysratkaisu).

Tekijänoikeusneuvoston taksia koskeva ratkaisu vuodelta 1997 ei ollut yksimielinen, ja neuvosto joutui pohtimaan rajanvetoa suljetun ja avoimen piirin välillä. Neuvosto katsoi, että kyseessä on avoin piiri, eikä julkisen esittämisen kriteerin täyttymisen kannalta ollut merkitystä sillä, onko taksin kyydissä yksi tai useampi henkilö. Eri mieltä olleet kolme jäsentä katsoivat eriävässä mielipiteessään, että taksi ei ole julkinen tila, eikä musiikin esittämistä taksissa voida muutoinkaan pitää musiikkiteoksen julkisena esittämisenä silloinkaan, kun kyydissä on matkustajia.

Myös viimeksi mainitussa korkeimman oikeuden äänestysratkaisussa vuodelta 2002 eri mieltä olleet jäsenet katsoivat, ”etteivät tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin tunnusmerkit teoksen saattamisesta yleisön saataviin esittämällä se julkisesti ole täyttyneet sillä, että taksiautossa matkustajilla on ollut tilaisuus kuunnella musiikkia radion taikka kasetti- tai CD-soittimen välityksellä”. Perusteluna tähän oli lähinnä se, että taksikuljetukset ovat yleensä lyhytkestoisia ja kiireellisiä, matkustajan kannalta tärkeää on kyydin saaminen ja että musiikin esittämisestä saatava hyöty taksin liiketoiminnalle on kyseenalaista. (www.edilex.fi / oikeuskäytäntö / korkein oikeus / Tekijänoikeus – Julkinen esittäminen.)

Edellä kuvattu osoittaa sen, että oikeudelliset käsitteet *suljettu* ja *avoin piiri* eivät ole aina yksiselitteisiä myöskään niille, jotka ammatikseen painiskelevat tekijänoikeusasioiden parissa.

Sävellysteoksen julkinen esittäminen ja sen saattaminen yleisön saataviin muulla tavalla ovat molemmat merkityksellisiä tekijöilleen, taloudellista tulosta on odotettavissa julkaisutavasta riippumatta. Sama teos levitetään yleisön keskuuteen useimmiten monilla tavoilla, jolloin saatava hyöty kasvaa, sillä kaikki julkaisutavat ruokkivat toisiaan ja samalla teoksen kysyntää.

Esimerkki monipuolisesta teoksen saattamisesta yleisön saataviin voisi olla tällainen:

Sävellyksestä tehdään ensiksikin painettu nuotti, mikä on kustannetun sävellysteoksen osalta tavallisesti kirjattu jo kustannussopimukseen kustantajan veloitteena. Tosin Suomessa nuottien myynnin merkitys ei kuitenkaan taloudellisesti ole kovin suuri. Sävellyksestä tehdään lisäksi äänitys, ja levyjä valmistetaan myyntiin. Äänitettä voidaan käyttää monessa muodossa, esimerkiksi sävelmä saattaa tulla tunnetuksi elokuvan tunnusmusiikkina, se on liitetty itse elokuvaan, ja lisäksi sitä myydään elokuvan soundtrack-levynä. Äänitettä voidaan käyttää lisäksi esittävän taiteilijan omassa tuotannossa hänen levyllään, ja lisäksi siitä tehdään vielä musiikkivideo. Siten mikäli sävellysteos on suosittu, ja on vielä suosittu elokuvan tunnusmusiikkina, taloudellinen hyöty tekijöilleen voi olla varsin huomattava. (Karhumaa 2005, 53.)

8.3 Moraaliset oikeudet

8.3.1 Tausta

Moraalisten oikeuksien perusta on tekijän persoonan kunnioittamisessa. Laissa kielletään toimet, jotka ovat tekijää kohtaa epäkunnioitettavia tai loukkaavia. Moraalisista oikeuksista on säännökset jo Bernin sopimuksessa, mistä johtuu se, että niiden yhteydessä yleisesti käytetään myös niiden kansainvälisiä ranskankielisiä nimityksiä. (Harenko ym. 2006, 49.)

TekijäL 3 §:ssä on säännökset moraalista oikeuksista, joita tekijänoikeudessa kutsutaan *isysoikeudeksi* (droit à la paternité) ja *respektioikeudeksi* (droit au respect). Ne liittyvät tekijöiden nimien ilmoittamiseen teoksen esittämisen yhteydessä tekijää loukkaamatta ja riittävää kunnioitusta noudattamalla. Moraalisilla oikeuksilla on tekijälle myös taloudellista merkitystä, sillä hänen nimensä tulee samalla tunnetuksi ja voi samalla edistää hänen tuotantonsa kysyntää.

8.3.2 Isysoikeus

Lain mukaan ”kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii” (TekijäL 3 § 1 mom.). Tekijästä on ilmoitettava hänen teoksen yhteyteen merkitty nimi tai hänen salanimensä, jos hän on sellaisen ilmoittanut. Tai jos tekijä ei halua nimeään mainittavan, myös tätä on kunnioitettava, eikä nimeä silloin ilmoiteta. Mutta jos teosta lisäksi siteerataan, pelkkä nimen ilmoittaminen ei riitä, vaan silloin on myös yksilöitävä siteerattu teos (Haarmann 2005, 139 - 140.)

On tietenkin tilanteita, joissa tekijän ilmoittaminen ei ole soveliaista tai sitä ei ole muutoin tapana ilmoittaa, esimerkiksi televisiomainosten musiikin yhteydessä,

tai jumalanpalveluksissa ja hautajaisissa esitetty teos, sillä viimeksi mainituissa tilaisuuksissa sitä voitaisiin pitää jopa hyvän tavan vastaisena ja tilaisuuden luonnetta häiritsevänä. (Haarmann 2005, 143.)

Valitettavasti vieläkin joissain televisioituissa musiikkipitoisissa ohjelmissa tekijöiden nimet jäävät mainitsematta, vaikka asiassa on tapahtunut kehitystä parempaan suuntaan. Kaikkien tekijöiden, siis säveltäjän, sanoittajan ja myös sovittajan osuudet teokseen on julkaistava. Kaikkein luontevinta tekijöiden mainitseminen olisi siinä vaiheessa, kun sävelmän nimi ilmestyy ruutuun, mutta se olisi tapahduttava viimeistään ohjelman lopputeksteissä.

On myös niin, että ravintola- tai lavatansseissa yhtyeet eivät johdonmukaisesti ilmoita biisien tekijöitä. Tekijöiden edut olisi tosin turvattu, jos yhtyeet maltaisivat tunnollisesti tehdä ohjelmailmoitukset Teostoon. Tälläkin alueella ilmeisesti olisi esiintyvien muusikoiden informoimista tehostettava, sillä paljon on yhtyeitä, joiden osalta laiminlyönti johtuu riittävän tiedon puutteesta. Muiden osalta laiminlyönnit johtuvat ilmeisesti pelkästä viitseliäisyyden puutteesta, ei ole yksinkertaisesti ollut tapana tehdä ilmoituksia.

8.3.3 Respektioikeus

TekijäL 3 § 2 momentin mukaan ”teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä”. Mikä on tekijän arvoa tai kunniaa loukkaavaa, on arvioitava objektiivisesti, mutta tekijän omille mielipiteille asiasta on tietenkin annettava merkitystä. Toisaalta selväksi parodiaksi tarkoitettu teoksen muuttaminen voi olla lain 4 §:ssä tarkoitettua luvallista muuttamista. (Haarmann 2005, 144 - 145.)

Kun nykyään television sketsiohjelmissa parodioidaan kaikkea, musiikkia, henkilöitä, taidetta, politiikkaa ja poliitikkoja ym. on ymmärrettävää, että taiteilijoiden on siedettävä varsin paljon. Toisaalta parodiointi on rikastuttanut tarjolla olevaa

musiikkia, mikä ei suinkaan ole kielteinen asia. Kevyen musiikin historia tuntee esimerkiksi Spike Jonesin lystikkään tuotannon. Moni säveltäjä voisi myös olla ylpeä siitä, että Retuperän WBK ottaisi sävellyksen ohjelmistoon ja tekisi siitä aivan uudenlaista taidetta.

Nykyisin kynnys kanteen nostamiseen oikeudessa TekijäL 3 §:n nojalla sen vuoksi, että teos on muutettu tai se on julkaistu tekijää loukkaavalla tavalla, on noussut varsin korkealle. Loukkaavaa saattaisi olla se, että musiikkiteos esitetään esimerkiksi jonkin poliittisen aatteen mukaisessa tilaisuudessa tietäen, että tekijän edustaa vastakkaista aatetta. (Haarmann 2005, 146.)

9 ERÄITÄ TEKIJÄNOIKEUDEN RAJOITUKSIA

9.1 Tausta, miksi rajoituksia?

Tekijänoikeuslain 2 luvun rajoitussäännösten taustalla on ajatus siitä, että tekijälle ei ole erinäisten mm. opetuksellisten, sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten syiden vuoksi voitu antaa täyttä määräämisvaltaa teoksiinsa. Kyse on myös siitä, että yksityiseen, omaan käyttöön on voitava tilapäisesti valmistaa kappaleita suojatusta teoksesta. Lainsäädäntövelvoite perustuu EU:n tietoyhteiskuntadirektiiviin. (Haarmann 2005, 154.)

9.2 Yksityinen käyttö

Tekijänoikeuslain 12 §:n mukaan jokainen saa valmistaa julkistetusta teoksesta muutaman kappaleen yksityistä käyttöään varten. Kopioitava lähde on oltava laillinen, esimerkiksi alkuperäinen CD-levy tai televisiolähetys. Muutama kappale tarkoittaa käytännössä 2 – 4 kappaletta. (www.antipiracy.fi / kuluttajalle.)

Lainkohdan mukaan valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Siinä on vielä erikseen säädetty mm. sävellyks- ja elokuvateosten osalta,

että valmistamista yksityiseen käyttöön ei saa antaa ulkopuolisen tehtäväksi, sillä tilauksesta tehtävä jäljentäminen voisi tuottaa säveltäjille ja muusikoille erityistä taloudellista vahinkoa. Kyseinen kielto koskee mm. nuottien kopioimista ja CD-levyjen monistamista. (Harenko ym. 2006, 99.)

Vuoden 1953 tekijänoikeuskomitea perusteli lainkohtaa sillä, että ”olisi yleistä oikeustuntoa loukkaavaa, jos tekijä saisi rajattomasti sekaantua yksityiselämän piiriin” kieltämällä oman teoksensa kappaleen valmistamista. Lisäksi valvonnan mahdottomuuden vuoksi ei ole järkevää rajoittaa yksityistä valmistamista. (Harenko ym. 2006, 95.)

Digitaaliaika on tehnyt mahdolliseksi teosten kopioimisen laadullisesti täydellisessä muodossa ja nopeasti, mikä on myös asettanut tekijänoikeusjärjestelmälle uusia haasteita. Vuonna 2006 voimaan tulleen tekijänoikeuslain uudistuksen yhteydessä lakiin otettiin säännökset teosten teknisten suojausten oikeudellisesta suojasta.

Tekijänoikeuslain 50a § kieltää suojausten kiertämisen. Lainkohdan mukaan ”tehokkaalla teknisellä toimenpiteellä tarkoitetaan tekniikkaa, laitetta tai osaa, joka on suunniteltu tavanomaisessa käyttötarkoituksessa estämään tai rajoittamaan teoksiin ilman tekijän tai oikeuksien muun haltijan lupaa kohdistuvia tekoja ja jolla tavoiteltu suoja saavutetaan”. Lain 50 § 3 momentissa kuitenkin sallitaan suojausten kiertäminen salaustekniikoita koskevan tutkimuksen tai opetuksen yhteydessä ja myös, jos teoksen kappaleen laillisesti hankkinut kiertää suojausten saadakseen teoksen kuultaville tai nähtäväkseen. Teoksesta, jonka suojaus on kierretty, ei lain mukaan saa valmistaa kappaletta, suojausten kiertäminen kopiointia varten ei siis ole sallittua. (www.antipiracy.fi/kuluttajalle/ teosten käyttäminen.)

9.3 Hyvitysmaksujärjestelmä

Yksityisten äänitteiden sekä kuvatalenteiden kopioimiseen tarkoitettujen laitteiden tekninen kehitys alkoi 1960-luvulla, jolloin C-kasetti rynnisti markkinoille.

Kuvan tallentamiseen televisiosta tarkoitetut videolaitteet lanseerattiin 1980-luvulla. Musiikin ja elokuvien nauhoituksen helppous lisäsi laitteiden kysyntää ja suosiota nopeasti. Kehitys on johtanut digitaalitekniikkaan, joka mahdollistaa täydellisen kopion alkuperäisestä lähteestä.

Tämän kehityksen käänköpuoli musiikin tekijöiden kannalta oli se, että alkupe- räisten äänitysten ja musiikkiesitysten kysyntä hiipui samaa tahtia, kun kotiääni- tysten suosio kasvoi. Takana oli aika, jolloin musiikkia saattoi kotona edes suh- teellisen laadukkaasti kuunnella vain ostetulta vinyylilevyiltä, radiosta tai televisi- osta.

Musiikkia nauhoittavan tulevan muusikon toimia ei tietenkään käynyt rajoittami- nen eikä häneltä maksujakaan voitu lähteä perimään. Teosten tekijöiden oikeu- det oli kuitenkin jotenkin turvattava. Tekijänoikeuslakia uudistettaessa ratkai- suksi otettiin tyhjiä tallennuslaitteita koskevat maksut, ääni- ja kuvanauhojen maahantuoja ja valmistaja veloitettiin suorittamaan maksuja laitteiden maahan- tuonnista tai valmistamisesta. Näin syntyi maksujärjestelmä, jonka nimi alun perin oli kasettimaksu. Lopputulos oli se, että kasettien ostajat, kuluttajat mak- soivat nauhoituksistaan oikeudenhaltijoille tilittävät tekijänoikeuskorvaukset. (Haarmann 2005, 184 - 185.)

Tekijöille tuleva korvaus yksityisestä kopioinnista perustuu EU:n direktiiveihin. Järjestelmä on nykyään kansainvälinen, se on voimassa lähes kaikissa EU- maissa. Jokaisen jäsenvaltion on omassa lainsäädännössään toteutettava maksujen säänteleminen.

Suomessa hyvitysmaksu perustuu tekijänoikeuslain 26a §:ään, jonka 1 momen- tin mukaan yleisön keskuuteen levitettävästä ääni- tai kuvanauhasta tai muusta äänitykseen käytettävästä laitteesta, jota myös merkittävästi siihen tarkoituk- seen käytetään, on suoritettava maksu. Edellytyksenä on kappaleen valmista- minen yksityiseen käyttöön. Maksu vahvistetaan laitteen esitysajan tallennus- kapasiteetin mukaan, ja se on tarkoitettu suorana hyvityksenä teosten tekijöille. Korvauksen saavat mm. säveltäjä, sanoittaja ja sovittaja, äänitteellä esiintyvä solisti ja muusikot sekä äänilevyn tuottaja. (Teosto: www.hyvitysmaksu.fi.)

Hyvitysmaksu koskee nykyisin lähes kaikkia tallennusmuotoja, niihin kuuluvat vanhojen C- ja VHS-kasettien lisäksi tallentavat CD- ja DVD -levyt, MiniDisc-levyt, MP3-tallentimet ym. (Haarmann 2005, 186.)

Hyvitysmaksujen perusteista säädetään opetusministeriön antamalla asetuksella. Opetusministeriö hyväksyy viideksi vuodeksi kerrallaan järjestön, joka huolehtii hyvitysmaksujen tilittämisestä. Tätä tehtävää hoitaa Säveltäjien tekijänoikeustoimisto Teosto ry, jonka hyvitysmaksuyksikkö tilittää edelleen korvaukset tekijöitä edustaville järjestöille (mm. Gramex, Kopiosto, Tuotos). Vuonna 2007 Teoston tilittämä hyvitysmaksusumma oli yhteensä 11,4 miljoonaa euroa. (Teosto: www.hyvitysmaksu.fi.)

Digitaalinen musiikin kopiointi erilaisille laitteille on kasvanut viime vuosina samaa tahtia, kuin laitteiden kirjo on kasvanut. Äänityslaitteet ovat nykyään monikäyttölaitteita, joilla voi sen päätehtävän lisäksi äänittää musiikkitiedostoja, tallentaa dataa ja valokuvia ym. Esimerkkinä voi mainita vaikkapa matkapuhelimet ja autonavigaattorit.

Joulukuussa 2007 opetusministeriö teki päätöksen hyvitysmaksusta vuodelle 2008. Päätöksessään ministeriö otti hyvitysmaksun piiriin uusia tallennemuotoja, mm. HD DVD -levyt ja Blu-ray-levyt. Maksu koskee myös kiinteällä muistilla varustettuja digitaalisia audio- ja videotallentimia sekä digisovittimia. Maksun ulkopuolelle jäivät edelleen mm. matkapuhelimet ja tietokoneet. (Opetusministeriö: www.minedu.fi/ tekijänoikeus.)

Nykyiset matkapuhelimet toimivat mp3-soittimien tavoin. Puhelimia markkinoidaankin multimedialaitteina tai musiikkipuhelimina, joiden tallennuskapasiteetti yltää monien musiikin tallennukseen tehtyjen laitteiden tasolle. Tallennustekniikka on samanlainen kuin mp3-soittimissa.

Opetusministeriön päätöksen jälkeen Teosto antoi tiedotteen, jonka mukaan ”luova ala on opetusministeriön päätökseen syvästi pettynyt”. Tiedotteessa korostettiin sitä, että päätös merkitsee luovan alan yrittäjille tuntuvaan tulojen ale-

nemistä, koska juuri digitaalisia laitteita käytetään yksityiseen käyttöön kopioitaessa. Tiedotteen mukaan ”hyvitysmaksu ei kohdistu tasapuolisesti markkinoilla oleviin yksityiseen kopiointiin yleisesti käytettäviin laitteisiin. Kuitenkin tuotemainonnassa käytetty termi musiikkipuhelin jo kertoo, millä ominaisuudella näitä laitteita markkinoidaan ja millä ominaisuudella halutaan vedota kuluttajiin”. Teoston mielipide oli, että teosten oikeudenomistajat eivät päätöksen vuoksi saa heille kuuluvia korvauksia lain edellyttämällä tavalla. (www.teosto.fi./ajankohtaista.)

9.4 Tekijänoikeuden raukeaminen

Tekijänoikeuden raukeamisesta on säännös Tekijänoikeuslain 19 §:ssä, jonka mukaan ”kun teoksen kappale on tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu Euroopan talousalueella, kappaleen saa levittää edelleen”. Raukeaminen tarkoittaa siis sitä, että tekijänoikeus tavallaan sammuu, jolloin juridiikan termistössä puhutaan *konsumoitumisesta*.

Lainkohta puhuu siis teoksen kappaleista. Tekijänoikeus ei suinkaan raukea itse teokseen, vaan tässä raukeaminen kohdistuu vain fyysisiin teoskappaleisiin, jotka sävellysteosten kohdalla ovat nuotteja, levyjä tai muita äänitallenteita. (Haarmann 2005, 167.)

Raukeamisen konkreettinen merkitys tekijän kannalta on, että hänellä ei enää ole määräysvaltaa luovutettuihin teoksen kappaleisiin. Edellytyksenä on, että luovutus on tapahtunut luvallisesti, mikä tarkoittaa käytännössä laillisen kappaleen myymistä tai lahjoittamista. Säännös ei koske CD-levyjen piraattikopioita. (Haarmann 2005, 168.)

Tekijänoikeuden raukeaminen on yksi esimerkki EY:n piirissä vahvistetusta lainsäädännön harmonisoinnin toteutumisesta. Suomi sitoutui ETA-sopimuksessa noudattamaan *alueellisen raukeamisen* periaatetta: oikeuksien haltija ei voi estää teosten levittämistä missään Euroopan talousalueen maassa,

kun se on siellä hänen suostumuksellaan saatettu markkinoille. (Haarmann 2001, 19; Mäkinen ym. 1996, 4.)

Säännöksessä on nimenomaan lausuttu, että se koskee vain Euroopan talousaluetta. Jos yhtyeen levy on myyty ensimmäisen kerran USA:ssa, raukeaminen tapahtuu vasta, kun se on ensimmäisen kerran luvallisesti luovutettu Euroopan talousalueella. (Harenko ym. 2006, 157.)

Kuitenkaan lain mukaan vuokrausoikeus ei raukea, siis äänitteiden, nuottien tai elokuvien vuokraaminen vaatii tekijänoikeuden raukeamisesta huolimatta edelleen teosten oikeudenhaltijoiden lupaa.

Teoksen kappaleiden levitykseen kuuluu myös niiden lainaaminen kirjastoissa. TekijäL 19 § 4 momentin mukaan ”tekijällä on oikeus korvaukseen teosten kappaleiden lainaamisesta yleisölle, lukuun ottamatta rakennustaiteen, taidekäsitöiden tai taideteollisuuden tuotteita”. Korvaus ei lain mukaan koske yleisistä kirjastoista lainattavaa materiaalia. Opetusministeriö on kuitenkin vuodesta 2000 jakanut säveltaiteen kirjastokorvausapurahoja, jotka on tarkoitettu korvaukseksi siitä, että sävelteoksia on kirjastoissa saatavissa ilmaiseksi. Apurahoista päättää opetusministeriö apurahalautakunnan esityksestä, johon kuuluu jäseniä mm. Suomen Muusikkojen Liitto ry:stä, Säveltäjät ja sanoittajat Elvis ry:stä ja Suomen Säveltäjät ry:stä. (Opetusministeriö: www.minedu.fi/tiedotteet.)

9.5 Muita rajoituksia musiikin osalta

Tekijänoikeuslain 17 §:n mukaan ”näkövammaisille tai muille, jotka vamman tai sairauden vuoksi eivät voi käyttää teoksia tavanomaisella tavalla, saa valmistaa kappaleita julkaistusta kirjallisesta teoksesta, sävellysteoksesta tai kuvataiteen teoksesta muulla tavalla kuin ääntä tai liikkuvaa kuvaa tallentamalla”. Sävellysteoksen kappaleiden valmistaminen ei riipu siitä, missä muodossa se on tallennettu tai esitetty. (Harenko ym. 2006, 145.)

Konserttiohjelmiin saa lain mukaan ottaa sävellysteoksen tekstin silloin, kun sävellysteos esitetään tekstin kanssa (TekijäL 24 §). Jos esite kuitenkin sisältää muita tekstejä kuin konsertissa esitettävät, tarvitaan lupa oikeudenhaltijoilta. Ja toisaalta tekstiä, vaikka se esitettäisiinkin konsertissa, ei saa ilman lupaa heijastaa esimerkiksi valkokankaalle konserttitilaisuudessa. (Harenko ym. 2006, 184.)

Julkistetun teoksen saa jumalanpalveluksen ja opetuksen yhteydessä TekijäL 21 §:n nojalla esittää julkisesti. Musiikinopettaja tai luennoitsija saa siis laittaa opetustilanteessa levyn soimaan tai soittaa sen itse. Poikkeuksena tästä on ansiotarkoituksessa tapahtuva opetus, jolla tavoitellaan taloudellista voittoa. (Harenko ym. 2006, 167.)

Viime vuosina on musiikintekijöiden taholta esitetty vaatimuksia jumalanpalveluksissa esitettävän musiikin saamisesta korvausten piiriin. Teosto teki asiaa koskevan vaatimuksen vuonna 2005, kun tekijänoikeuslakia uudistettiin. Myös hallituksen esityksessä (HE 28/2004) oli kaavailtu lain muuttamista siten, että kirkollisten toimitusten musiikki olisi korvausten piirissä, mutta eduskuntakäsittelyssä lainmuutosta ei kuitenkaan hyväksytty, ja tilanne jäi ennalleen. Musiikin käyttö jumalanpalveluksissa ei edelleenkään vaadi lupaa, eivätkä säveltäjät saa korvausta.

9.6 Sitaatiooikeus

Teoksen siteeraamisesta eli lainaamisesta on säännös TekijäL 22 §:ssä. Sen mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Laki ei aseta rajoituksia sitaatin pituudelle, käytettävä tarkoitus on tässä ratkaiseva. (Haarmann 2001, 65.)

Sitaattien käyttö on yleisintä tieteellisissä tutkimuksissa, joissa pitkätkin sitaattit ovat yleisiä. Tarkkoja ohjeita ei ole olemassa sitaattien pituudesta tai sisällöstä, tarkoitus on ratkaiseva. Lainauksen hyväksyttävä pituus ratkaistaan aina tapauskohtaisesti. Siteerattaessa on lain mukaan ilmoitettava tekijän nimi ja lähde siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii.

Uusiin sävellyksiin sitaatteja ei kuitenkaan voi ottaa olemassa olevista teoksista. Muusikot ja säveltäjät lienevät kuulleet jutun, jonka mukaan alle neljän tahdin lainaaminen toisen tekemästä sävellyksestä olisi luvallista. Tämä ei suinkaan pidä paikkaansa. Tarinan tausta on Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 2.4.1969, jossa levy-yhtiö veloitettiin suorittamaan säveltäjälle korvausta, koska uudessa sävelteoksessa toistui neljä kertaa neljän tahdin pätkä ”Rovaniemen markkinoilla” –sävelmästä.

Oikeustapauksesta on lähtenyt liikkeelle ”kaupunkilegenda”, joku oli päätellyt, että alle neljän tahdin siteeraaminen olisi luvallista. Hovioikeus ei kuitenkaan ratkaisun perusteluissa näin lausunut, se oli vain todennut lainausten pituudet ja sen, että lainaus ei ollut siteerausoikeuden hyväksyttävää käyttämistä. (Opetusministeriö: www.minedu.fi/tekijänoikeus.)

Musiikissa on siten oltava ainakin uusia sävellysteoksia luotaessa varovaisia, periaatteessahan ei toisen teoksesta saisi uuteen sävellykseen lainata mitään. Tosin hyvin lyhyen sitaatin käyttäminen uudessa yhteydessä voi olla vaikeaa tunnistaa. Sävelien rajoitetun lukumääränkin vuoksi samanlaisia, tiedostamatta syntyneitä yhden tahdin lainauksia on todennäköisesti sadoissa sävelmissä ilman, että niitä on sävellyksen erilaisen rytmin ym. erilaisen musiikillisen ilmeen vuoksi kukaan osannut yhdistää muihin sävellyksiin.

Muut tekijänoikeuslain 2 luvun rajoitussäännökset koskevat teosten käyttämistä opetustoiminnassa, tieteellisessä tutkimuksessa, arkistoissa, kirjastoissa ja museoissa. Näilläkin on säveltäjän ja muusikon kannalta sikäli merkitystä, että ne lisäävät teoksen tunnettuutta ja ehkä samalla säveltäjän tuotannon kaupallista kysyntää.

10 LÄHIOIKEUDET

10.1 Yleistä

Tekijänoikeuslain 5 luvun otsikkona on ”Tekijänoikeuden lähioikeudet”. Käsitettä ”lähioikeus” on aikaisemmin kutsuttu naapurioikeuksiksi. Näiden termien nimet jo kuvaavat sitä, että oikeuksia ei ole perinteisesti ymmärretty puhtaiksi tekijänoikeuksiksi, vaan ne ovat olleet tekijänoikeuksiin rinnastettavia, niille sukua olevia oikeuksia. Lähioikeudet antavat suojaa mm. esittäville taiteilijoille ja tallenteiden tuottajille.

Lähioikeuksien sääntelyn tarpeen on tuonut tullessaan äänitys- ja muun tallenustekniikan kehitys. Sääntely on alkanut Englannissa vuonna 1925, jolloin annetussa säädöksessä vaadittiin esittäjän suostumus, ennen kuin hänen suorituksensa voitiin tallentaa. Suomessa lähioikeudet kirjattiin vuoden 1961 tekijänoikeuslakiin. Aikaisempina vuosikymmeninä Suomessa katsottiin vielä oikeuskirjallisuudessaakin, että muusikon ja muun esittävän taiteilijan suoritus on lähinnä suorittamista tai muuntelemista, ei sellaista luovaa työtä, joka tarvitsisi tekijänoikeussuojaa. Mielenpitoet kuitenkin muuttuivat, ja suojan tarve kirjattiinkin Rooman yleissopimukseen. (Haarmann 2005, 256 - 257.)

10.2 Esittävä taiteilija

Esittävän taiteilijan suoja on säännelty tekijänoikeuslain 45 §:ssä. Sen mukaan kirjallisen tai taiteellisen teoksen taikka kansanperinteen esitystä ei esittävän taiteilijan suostumuksetta saa tallentaa laitteelle, jolla se voidaan toistaa, taikka saattaa yleisön saataviin radion tai television välityksellä.

Jos esitys on tallennettu äänilevylle, sitä ei saa ilman esittävän taiteilijan suostumusta, ennen kuin 50 vuotta on kulunut esitysvuodesta, siirtää toisintavalle laitteelle, esittää julkisesti, välittää yleisölle tai levittää yleisön keskuuteen.

Tekijänoikeuslain 46 §:n mukaan myös äänilevyn tuottajalla on vastaava suoja, vaikka tuottajan panos ei olekaan taiteellinen, vaan se on lähempänä teollisuuksia kuin tekijänoikeutta. (Harenko ym. 2006, 380.)

Mainitut kiellot eivät tietenkään ole niin ehdottomia kuin ensilukemalta voisi luulla, sillä esitetäänhän muusikoiden soittamia äänitallenteita radiossa ja televisiossa julkisesti. Se perustuu tekijänoikeuslain 47 §:ään, jossa on annettu lupa esittää julkisesti esimerkiksi äänilevyjä sillä edellytyksellä, että levyt on julkaistu kaupallisessa tarkoituksessa ja levyjen kappaleita on levitetty tai välitetty yleisölle. Kyseessä on ns. pakkolisenssisäännös, joka tarkoittaa sitä, että laki antaa luvan äänitallenteiden käyttöön, mutta käyttäminen edellyttää korvausten maksamista. (Haarmann 2005, 267.)

Muusikon kannalta kiinnostava esimerkki esittävän taiteilijan suojasta oikeuskäytännöstä on Kouvolan hovioikeuden antama ratkaisu 18.10.1989:

Kaupunginteatterin toimesta oli otettu videonauhalle viisi musiikkinäytelmää, jotka sisälsivät teatteriin palkattujen muusikoiden esittämiä sävellysteoksia. Videoita oli käytetty teatterin sisällä näytelmäharjoitusten yhteydessä. Koska tallentamiseen ei ollut saatu TekijäL 45 §:ssä edellytetyjä lupia eikä tallentaminen myöskään ollut tapahtunut sellaisen opetustoimen puitteissa kuin laissa on tarkoitettu, teatteri velvoitettiin suorittamaan muusikoille korvauksia esittäville taiteilijalle kuuluvien oikeuksien loukkaamisesta. (Haarmann 2005, 264.)

Teatterimaailmassa ollaan ilmeisesti varsin tarkkoja oikeuksien valvomisen suhteen. Tällaista taltiointia lienee tapahtunut paljonkin, mutta muusikot eivät vain ole lähteneet oikeusteitse peräämään korvauksia.

Mutta jokaisen muusikon on hyvä olla selvillä oikeuksistaan. Jos esimerkiksi yhtyeen esiintymistä on yllättäen tulossa kuvaamaan TV-ryhmä, kuvauksesta on kuitenkin sovittava etukäteen, siihen on saatava muusikoiden lupa. Yhtyeen muusikoilla on yksinoikeus määrätä esityksen tallentamisesta ja myös sen käytöstä. Jos esiintyminen esitetään julkisesti televisiossa, muusikoilla on oikeus korvaukseen erikseen sovittujen taksojen mukaisesti. Tähän kysymykseen on monesti törmätty musiikkifestivaalien yhteydessä, joissa TV-yhtiöt saattavat tehdä suoraan järjestäjien kanssa sopimuksen esityksen kuvaamisesta. Järjestäjällä ei kuitenkaan ole sopimuksen tekoon lupaa ilman esiintyvien muusikoiden suostumusta. Myös tilanteessa, jossa muusikot ovat tehneet levytyssopi-

muksen, tämän sopimuksen piiriin kuuluvien sävellysten live-esityksestä ei saa tehdä tallennusta ilman levy-yhtiön lupaa. (Haastattelu: Gramexin lakimies Sami Kokljuschkin 12.9.2007.)

Esittävän taiteilijan suojan kohteena on esitys, mutta tälle esitykselle ei ole asetettu mitään taiteellisia tai laadullisia kriteerejä. Mitään ”teoskynnystä” ei vaadita, vaan kaikki esitykset ovat suojan piirissä, vaikka ne olisivat taiteellisesti heikotasoisia. Ravintoloiden karaoke-esitykset ovat esimerkki varsin kirjavasta tasosta, mutta esityksenä ne silti ovat suojan piirissä. (Haarmann 2005, 260.)

Aikaisemmin mainitut taloudelliset oikeudet sekä moraaliset ja respektioikeudet koskevat myös esittävää taiteilijaa. Hän saa korvauksen esityksensä käytöstä. Taiteilijan nimi on mainittava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii, eikä esitystä saa saattaa yleisön saataviin häntä loukkaavalla tavalla. (Haarmann 2005, 271.)

Äänitallenteiden käyttö edellyttää korvausten maksamista. Kuten Teosto on hyväksytty hyvitysmaksujen osalta välittämään korvaukset tekijöille, myös lähi-oikeuksia koskevat korvaukset suorittaa taiteilijoita edustava järjestö. Tähän tehtävään opetusministeriö on TekijäL 47a §:n nojalla hyväksynyt Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusjärjestön Gramex ry:n.

Yleisradion ja television maksettavaksi tulevat esityskorvaukset perustuvat soitetun musiikin määrään, paikallisradioiden korvaukset sekä musiikin käyttöön että mainostuloihin. Radiot ovat velvollisia raportoimaan kaikki soittamansa kappaleet Gramexille. Koska äänitettyä musiikkia soitetaan myös tavarataloissa, kauppaliikkeissä ja ravintoloissa, myös ne ovat velvollisia suorittamaan korvauksia. Niiden osalta korvaustariffit määräytyvät liikkeen pinta-alan perusteella. (Gramex: www.gramex.fi / esittävä taiteilija / korvausten kertyminen.)

11 TEKIJÄNOIKEUDEN VOIMASSAOLO

Tekijänoikeus syntyy silloin, kun teos on luotu, sävellys on tehty. Tekijänoikeuden syntymiseen riittää se, että teostason kynnys on ylitetty. Tekijänoikeuden

syntyminen ja suojan alkaminen Suomessa ei edellytä monesti nuotteihin säveltäjän nimen yhteyteen painetun ©-merkin tai copyright-sanan käyttämistä. Merkillä ei ole konstitutiivista vaikutusta, se ei luo tekijänoikeutta, sillä Bernin yleissopimus kieltää merkin kaltaisten muodollisuuksien asettamisen tekijänoikeuden syntymisen edellytykseksi. (Harenko ym. 2006, 356 - 357.)

Merkin käyttö voi kuitenkin USA:ssa olla korvausten saannin kannalta tarpeen (Haarmann 2005, 243).

Tekijänoikeuden voimassaoloajasta on säännös TekijäL 43 §:ssä:

Tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän tai, jos kysymys on 6 §:ssä tarkoitetusta teoksesta, viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta. Elokvateoksen tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut viimeksi kuolleen pääohjaajan, käsikirjoittajan, vuoropuhelun kirjoittajan tai nimenomaisesti kyseistä elokuvateosta varten luodun musiikin säveltäjän kuolinvuodesta.

Kuten aikaisemmin on kerrottu, lain 6 § tarkoittaa yhteisteosta, esimerkiksi sävellysteosta, jossa kaikki yhtyeen jäsenet ovat tekijöitä. Jos säveltäjän ja sanoittajan teokset ovat itsenäisiä, tekijänoikeussuoja sävellyksen ja sanoituksen osalta ovat toisistaan riippumattomia. Sävellys voi olla tekijänoikeussuojan alaista, vaikka sanoitus olisikin jo vapaa. Näin tulee käymään yhteistyökumppaneiden Toivo Kärjen ja Reijo Helismaan teosten kohdalla, sillä Kärki eli vielä pitkään Helismaan kuoltua.

Jos teos on julkistettu tekijän nimeä tai yleisesti tunnettua salanimeä ilmoittamatta, 70 vuoden suoja-aika alkaa TekijäL 44 §:n mukaan siitä vuodesta, kun teos julkistettiin.

TekijäL 43 § tuli voimaan vuoden 1996 alussa. Sen säätäminen perustui EU:n suoja-aikadirektiiviin, jolla yhtenäistettiin suoja-ajat Saksan lainsäädännön mukaisiksi, jossa suoja-aika silloin oli pisin. Laki säädettiin taannehtivaksi, joten se koski myös ennen lain voimaan tuloa tehtyjä teoksia. Suomessa suoja-aika oli ennen lain muutosta 50 vuotta. Taannehtivuus johti siihen, että valtava määrä teosten tekijänoikeuksia astui uudelleen voimaan. Suoja-ajan piiriin tulivat teok-

set, joiden suoja-aika oli päättynyt ennen lain muuttamista edeltäneiden 20 vuoden aikana, siis vuosina 1976 - 1995. (Harenko ym. 2006, 358 - 359.)

Tekijän kuoltua teoksista tuleva taloudellinen hyöty menee tekijän oikeudenomistajille, siis perillisille.

Teos on vapaa käytettäväksi ilman korvausta tai luvan hakemista, kun suoja-aika on päättynyt. Tätä kuitenkin rajoittaa TekijäL 53 §:ssä säädetty ns. klassikkosuoja, jonka mukaan vapaata teostakaan ei saa kohdella miten tahansa. Lainkohdassa kielletään menettelemästä teoksen suhteen julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavalla tavalla. Klassikkosuoja saavat sekä vapaat teokset että ne teokset, joiden suoja-aikaa on vielä jäljellä.

Vapaita teoksia ovat lain nojalla esimerkiksi suurten klassikkosäveltäjien Bachin, Mozartin, Beethovenin teokset sekä muidenkin sellaisten säveltäjien teokset, joiden kuolemasta on kulunut 70 vuotta. Ajankohtainen esimerkki vapaan sävellyksen käyttämisestä kaupallisessa tarkoituksessa on Nokian puhelimista tunnetuksi tullut soittoääni ”Nokia-tune”:

Tämä soittoääni on peräisin vuonna 1909 Barcelonassa kuolleen espanjalaisen kitarataiteilijan Francisco Tárregan ”Gran Vals” –nimisestä kitarasävellyksestä. Tárregan valssin tahtien osalta klassikkosuoja ei ilmeisesti ole loukattu.

12 TEKIJÄNOIKEUDEN SIIRTYMINEN

12.1 Tekijänoikeuden luovuttaminen

Tekijänoikeus syntyy tekijälle, kun teos syntyy, mutta tekijänoikeus on myös luovutettavissa. Periaatteessa luovutustoimissa on voimassa yleisesti varalli-

suusoikeudellisiin oikeustoimiin kuuluva sopimusvapaus. Tekijänoikeus voidaan luovuttaa vastiketta vastaan tai se voidaan lahjoittaa. Sopimusvapauteen kuuluu myös se, että tekijänoikeus on luovutettavissa osittain, teoksen tekijän määräsvallassa on, miltä osin hän haluaa luovutuksen tehdä ja millä ehdoilla.

Luovutusta koskevan TekijäL 27 §:n mukaan ”tekijänoikeus voidaan, 3 §:n säännöksistä johtuvin rajoituksin, luovuttaa kokonaan tai osittain”. Rajoitus viittaa lain 3 §:n säännöksiin, jossa puhutaan moraalisisista oikeuksista, näitä oikeuksia ei voi periaatteessa luovuttaa niin kuin taloudellisia oikeuksia. Lain mukaan alkuperäinen tekijä voi luovuttaa oikeutensa toiselle, mutta moraalisia oikeuksia koskeva luovutus ei häntä kuitenkaan sido. Moraalisia oikeuksia on aina kunnioitettava, vaikka taloudelliset oikeudet olisivatkin jollakin muulla kuin tekijällä. (Haarmann 2005, 139.)

Moraalisia oikeuksia koskeva luovutus on TekijäL 3 § mukaan pätevä vain, jos teoksen luovuttaminen on rajoitettu koskemaan laadultaan tai laajuudeltaan teoksen käyttöä vain osittain, esimerkiksi säveltäjä luovuttaa oikeuden sävellyksen käytettäväksi televisio- tai radiomainoksessa. (Harenko ym. 2006, 56.)

On huomattava, että säveltäjän tehdessä asiakassopimuksen Teoston kanssa hän ei luovuta tekijänoikeutta teokseen, vaan oikeudet siihen, että Teosto hallinnoi tekijän puolesta taloudellisia oikeuksia ja tilittää korvaukset tekijälle. Teoston ja asiakkaan välisessä sopimuksessa on tarkkaan säännelty, mitä oikeuksia Teosto saa. Asiakassopimuksen kohdassa ”Teostolle luovutettavat oikeudet” on lausuttu, että ”Teosto saa tällä sopimuksella kunkin teoksen luomisajankohdasta lukien sopimuksen voimassaoloajaksi yksinomaisen oikeuden teosten julkiseen esittämiseen sekä vuokraamiseen ja muuhun saattamiseen yleisön saataviin...”.

Tekijänoikeuden luovutussopimuksia on tulkittava suppeasti, mikä tarkoittaa sitä, että sopimuksen on katsottava sisältävän lähtökohtaisesti vain sen, mitä siinä on lausuttu (Harenko ym. 2006, 288). Epäselvissä tapauksissa sopimusta tulkittaneen helposti tekijän eduksi. Tästä on oikeuskäytännöstä hyvänä esi-

merkkinä seuraava, korkeimpaan oikeuteen saakka mennyt riita vuodelta 1984 (KKO 1984 II 26).

Tapauksessa oli kyse Kivikasvot-lauluyhtyeen tekemästä laulusta ”Tankeros Love”, jota oli luvatta käytetty mainosmusiikin tekoon. Korkeimman oikeuden perustelujen mukaan ”solistiryhmä Kivikasvojen jäsenten ja B:n kesken 27.5.1975 Helsingissä allekirjoitetun niin sanotun taltiointisopimuksen mukaan B:llä on oikeus ääninauhan tai -levyn tai minkä tahansa muun äänitaltion muodossa tarpeelliseksi katsomalla tavalla kaupallisesti markkinoida ryhmän laulamaa esitystä...” .

Kivikasvot oli tehnyt, kuten korkein oikeus totesi, sopimusmallia noudattaen alalla yleisesti käytetyn melko ylimalkaisen sopimuksen, jossa ei ollut mitään ehtoja musiikin käyttämisestä mainoksissa. Korkein oikeus totesi, että ”tuohon sopimukseen perustuvaa tekijänoikeuden luovutusta ei ole syytä tulkita laajemmaksi kuin sopimuksen sanamuoto edellyttää”, ja että ”luovutettu markkinointioikeus tarkoittaa vain musiikin alalla tapahtuvaa markkinointia”. Korkein oikeus katsoi, ettei lauluyhtye Kivikasvot ollut siirtänyt B:lle oikeutta käyttää sävelmää mainoksessa, ja tuomitsi vastapuolen maksamaan yhteelle korvauksia. (Haarmann 2005, 305.)

TekijäL 27 §:ään on otettu omistusoikeutta ja tekijänoikeutta rajaava säännös, jonka mukaan teoskappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutus. Lienee useimmille ostajille selvää, ettei levyjä tai musiikkivideoita saa ryhtyä omaan lukuunsa monistamaan ja myymään.

12.2 Tekijänoikeuden siirtyminen perintönä

Tekijän kuoleman varalta TekijäL 41 §:ssä on säännös, jonka mukaan ”tekijän kuoltua sovelletaan tekijänoikeuteen avio-oikeutta, perintöä ja testamenttia koskevia sääntöjä”. Näitä kysymyksiä on säännelty avioliittolaissa ja perintökaaresa. Lisäksi lainkohdan 2 momentin mukaan tekijä saa testamentilla antaa mää-

räyksiä oikeuden käyttämisestä tai valtuuttaa toisen antamaan sellaisia määräyksiä.

Säännös tarkoittaa sitä, että tekijänoikeus siirtyy perintönä tekijän perillisille. Tekijän kuoltua tekijänoikeus kuuluu jakamattomaan kuolinpesään, kunnes perilliset pääsevät sopimukseen perinnönjaosta, jossa tekijänoikeus voidaan antaa jollekin perilliselle tai usealle heistä. Tekijänoikeus voi siirtyä myös testamentinsaajalle, mikäli teoksen tekijä on tehnyt testamentin elinaikanaan. Tekijän kuoltua tekijänoikeus siirtyy saajalle kokonaisuudessaan, taloudellisten oikeuksien ohella myös moraaliset oikeudet siirtyvät (Haarmann 2005, 327).

Laissa oleva viittaus avio-oikeuteen tarkoittaa käytännössä sitä, että tekijänoikeus ei voi tekijän eläessä siirtyä avio-oikeuden nojalla avioeron jälkeen tehtävässä osituksessa puolisolle. Osituksessa tekijänoikeutta ei oteta lainkaan huomioon varoja jaettaessa johtuen tekijänoikeuden henkilökohtaisesta luonteesta. Sen sijaan tekijän kuoleman jälkeen tekijänoikeus voi siirtyä myös leskelle. (Harenko ym. 2006, 348 - 349.)

Tekijä voi lain mukaan testamentilla määrätä oikeuksista eli testamentata ne kenelle haluaa, myös aviopuolison avio-oikeutta ja rintaperillisen lakiosaoikeutta rajoittaen, mikä myös johtuu tekijänoikeuden henkilökohtaisesta luonteesta (Harenko ym. 2006, 350).

Teoston asiakassopimuksen viimeisessä pykälässä on säännös kuolemantapauksen varalta: ”Tekijäasiakkaan kuoltua asiakkuussuhde jatkuu tämän sopimuksen perusteella ilman eri sopimusta Teoston ja asiakkaan oikeudenomistajan välillä, kunnes sopimus irtisanotaan ---tai kunnes asiakkaan teosten suoja-aika päättyy”. Tämä viittaa Teoston ja asiakkaan, ensi vaiheessa Teoston ja jakamattoman kuolinpesän osakkaiden väliseen suhteeseen, johon ei tule muutoksia tekijän kuoleman johdosta. Tekijänoikeudesta kuolinpesän osakkaiden kesken voidaan määrätä perinnönjaossa. Oikeuksien saajalla on samat oikeudet ja velvoitteet Teostoa kohtaan kuin tekijällä elinaikanaan.

TekijäL 41 §:n säännökset perinnöstä ja testamentista koskevat myös lähioikeuksia, eli esittävän taiteilijan yksinoikeutta määrätä esityksestään ja hänen oikeuttaan esityskorvauksiin.

12.3 Kustannussopimus

Kustannussopimus on eräs muoto tekijänoikeuden osittaisluovutusta, jossa tekijä ei luovuta kaikkia oikeuksiaan kustantajalle. Sopimuksella kustantajalle syntyy velvollisuuksia teoksen levittämisen ja tunnetuksi tekemisen suhteen, ja samalla myös oikeuksia tekijänoikeuskorvauksiin. Tekijänoikeuslain kustannussopimuksia käsittelevät säännökset on laadittu enimmäkseen kirjallista tuotantoa silmällä pitäen, mutta osa niistä koskee myös musiikkia, kuten 31 § 1 momentin eräänlainen yleissäännös:

Kustannussopimuksella tekijä luovuttaa kustantajalle oikeuden painamalla tai senkaltaista menetelmää käyttäen monistaa ja julkaista kirjallisen tai taiteellisen teoksen.

Kustannussopimus on luonteeltaan eksklusiivinen eli yksinomainen, muut poisulkeva käyttöoikeuden luovutus. Tämä tarkoittaa sitä, että tekijä ei voi käyttää teosta siltä osin, kuin se on luovutettu kustantajalle, eikä myöskään luovuttaa samoja oikeuksia kolmannelle osapuolelle. (Mäkinen ym. 1996, 74.)

Tekijänoikeuslain kustannussopimusta koskevat säännökset ovat lain 27 §:n 3 momentin mukaan luonteeltaan dispositiivisia eli tahdonvaltaisia, mikä mahdollistaa sopimuksen teon laista poiketen. Lain säännöksiä noudatetaan silloin, kun toisin ei ole sovittu.

Musiikkialalla käytettäneen yleisesti ainakin sopimuksen pohjana Suomen Musiikkikustantajat ry:n, Suomen Säveltäjät ry:n sekä Säveltäjät ja Sanoittajat Elvis ry:n suosittama mallikustannussopimusta, joka löytyy myös internetistä esimerkiksi Suomen Musiikkikustantajat ry:n ja Teosto ry:n sivuilta (www.musiikkikustantajat.fi. sekä www.teosto.fi).

Kustannussopimuksen tarkoituksena on alun perin ollut musiikissa nuotin julkaiseminen sävellysteoksesta, periaatteessa se on sitä vieläkin. Kuitenkin käytännössä nuotin julkaisemisen merkitys eroaa esimerkiksi kevyessä musiikissa ja taidemusiikissa toisistaan. Kevyessä musiikissa teos useimmiten tulee tunnetuksi lähinnä levytyksen kautta, jolloin nuotintamisen tarve syntyy ehkä myöhemmin sitä kautta. Nuotin merkitys kevyessä musiikissa myös vaihtelee. Joissakin tyyleissä nuotintaminen ei ole edes mielekäästä. Kustannussopimusta tehtäessä nuotintamisen merkitys on syytä kirjata sopimukseen. Taidemusiikin, ns. vakavan musiikin puolella kustannustoiminta edellyttää nuotintamista, se on yksi kustantajan päävelvoitteita tekijää kohtaan. (Suomen Musiikkikustantajat ry: Musiikkikustantamisen hyvä käytäntö.)

Kevyen musiikin puolella nuotintamista suurempi merkitys on saada aikaan levytys ja sitä kautta saada tekijän teos markkinoille, levy-yhtiöillä onkin usein markkinoinnin kautta valmiit kontaktit musiikin kuluttajiin. Kustantaja saa Teoston tilittämistä korvauksista osuutensa jakosääntöjen mukaan säveltäjän, sanoittajan ja sovittajan ohella. (Suomen Musiikkikustantajat ry: Musiikkikustantamisen hyvä käytäntö.)

12.4 Tekijänoikeus ja työsuhde

Tekijänoikeuslaissa on vain yksi selkeä poikkeus siitä perussäännöstä, että tekijänoikeus kuuluu aina tekijälle, nimittäin TekijäL 40b §, jonka mukaan työsuhhteessa tehtyyn tietokoneohjelman ja siihen välittömästi liittyvän teoksen tekijänoikeus siirtyy työnantajalle. Muutoin tekijänoikeuden siirtyminen edellyttää aina erillistä sopimusta.

Työsopimuksessa voi olla lausuma siitä, että työnantaja saa käyttöoikeuden työsuhhteessa tehtyihin teoksiin, mikä ei kuitenkaan koske moraalisia oikeuksia. Palkallisessa työssä työtehtävissä tehdyn teoksen osalta työnantaja saa käyttöoikeuden jo työoikeudellisten periaatteiden nojalla, mutta työsopimuksessa voidaan sopia myös tekijänoikeudesta. (Kairinen, M., Koskinen S., Nieminen, K., ja Valkonen M. 2002, Työoikeus, 431.)

Musiikin alueella säveltäjän, sanoittajan tai sovittajan tekijänoikeus on aina hänellä itsellään, se ei siirry tekijältä työnantajalle, oppilaitokselle tai kenellekään muullekaan muutoin kuin sopimuksen nojalla, jonka on oltava erillinen, kirjallisesti tai muutoin todisteellisesti tehty sopimus, tai ainakin konkludenttinen. (Teosto ry:n lakiasiaintohtaja Martti Kivistön haastattelu 27.3.2008.)

13 TEKIJÄNOIKEUDEN LOUKKAUKSET JA MUSIIKKI

13.1 Rikosoikeudelliset sanktiot

Suomen rikoksia koskevassa lainsäädännössä on nykyään voimassa periaate, jonka mukaan kaikki vakavammat rikokset on koottu rikoslakiin (39/1889). Rikoslain 49 luvun 1 §:ssä (822/2005) on perussäännös, joka koskee kaikkia tekijänoikeuslain suojaamia oikeuksia:

Joka ansiotarkoituksessa tekijänoikeuslain (404/61) säännösten vastaisesti ja siten, että teko on omiaan aiheuttamaan haittaa tai vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle, loukkaa toisen oikeutta

- 1) kirjalliseen tai taiteelliseen teokseen,
- 2) kirjallisen tai taiteellisen teoksen taikka kansanperinteen esitykseen,
- 3) äänilevyyn tai muuhun laitteeseen, jolle on tallennettu ääntä,
- 4) filmiin tai muuhun laitteeseen jolle on tallennettu liikkuvaa kuvaa,
- 5) radio- tai televisiolähettykseen,
- 6) luetteloon, taulukkoon, ohjelmaan tai muuhun sellaiseen tekijänoikeuslaissa tarkoitettuun työhön, jossa on yhdisteltynä suuri määrä tietoja, tai tietokantaan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta, taikka
- 7) valokuvaan, on tuomittava tekijänoikeusrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Edellytyksenä rangaistavuudelle on tahallisuus, ansiotarkoitus ja se, että teko on omiaan aiheuttamaan haittaa tai vahinkoa.

Mainitun lainkohdan 2 momentissa on säädetty rangaistavaksi suojatun aineiston tuominen maahan tai Suomen kautta kolmanteen maahan kuljetettavaksi

ansiotarkoituksessa tietoisena siitä, että tuote on valmistettu tai jäljennetty sellaisissa olosuhteissa, että valmistaminen tai jäljentäminen Suomessa tehtynä olisi rangaistavaa. Pykälän kolmannen momentin mukaan ”tekijänoikeusrikoksesta tuomitaan myös se, joka tietoverkossa tai tietojärjestelmän avulla loukkaa toisen oikeutta 1 momentissa mainittuihin suojan kohteisiin siten, että teko on omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle”. Tämän viimeisen lainkohdan mukaan ei edellytetä ansiotarkoitusta, vaan pelkkä haitan tai vahingon aiheuttaminen riittää.

Tekijänoikeusrikosta lievempi tekomuoto on tekijänoikeusrikkomus, josta on rangaistussäännös TekijäL 56a §:ssä (821/2005). Periaatteessa se kattaa samat oikeudenloukkaukset kuin em. rikoslain 49 luvun säännökset, mutta kyse on lievemmänasteisesta loukkauksesta. (Sorvari 2005, 81 - 82.)

Termi ”rikkomus” verrattuna ”rikokseen” jo itsessään kuvaa sitä, että se on lievempi tekomuoto. Erikoista tekijänoikeusrikkomuksen osalta on verrattuna tekijänoikeusrikokseen kuitenkin se, että se voi tulla rangaistavaksi myös tuottamuksellisena. *Tuottamus* oikeudellisena käsitteenä tarkoittaa lähinnä sitä, että teko on tehty *huolimattomuudesta*, ei tahallisenä, mikä taas edellyttää ainakin jonkinlaista, joko etukäteistä tai hetkellistä suunnitelmallisuutta ja tietoa teon oikeudenvastaisuudesta.

Silloin kun teko on rangaistava tuottamuksellisena, laissa on yleensä käytetty sanontoja *tuottamus*, *huolimattomuus* tai *varomattomuus*. Huolimattomuus edellyttää kulloistenkin olosuhteiden edellyttämän huolellisuusvelvollisuuden laiminlyöntiä, vaikka tekijä olisi sitä pystynyt noudattamaan. (Sorvari 2005, 333 - 334.)

Tekijänoikeusrikkomus edellyttää teolta kuitenkin lain 56a §:n mukaan törkeää *huolimattomuutta* ollakseen rangaistava. Milloin huolimattomuus on törkeää, on aina arvioitava erikseen olosuhteiden mukaan. Tekijänoikeusrikkomus on sakolla sovitettava teko, vankeusrangaistus voidaan tuomita vain vakavammanlaatuisista tekijänoikeusrikoksista.

13.2 Taloudelliset sanktiot

Rikosoikeudellisten seuraamusten, vankeus- ja sakkorangaistuksen lisäksi tekijää kohtaa usein korvausvelvollisuus, joka voi olla hyvitys- ja vahingonkorvausvelvollisuus sekä lisäksi menettämisseuraamus. Nämä seuraamukset tuomitaan useimmiten samassa oikeudenloukkausta koskevassa asiassa rikosoikeudellisten rangaistusten ohella.

Korvausten maksuvelvollisuus perustuu TekijL 57 §:n säännöksiin. Sen mukaan oikeuden loukkaaja on suojatun aineiston lainvastaisesta käytöstä tai maahan tuonnista velvollinen suorittamaan teoksen tekijälle (tai muulle oikeudenhaltijalle, esimerkiksi Teostolle) kohtuullisen hyvityksen.

Hyvitys on maksettava tahallisuudesta tai tuottamuksesta riippumatta. Maksuvelvollisuus syntyy, vaikka teosta lainvastaisesti käyttänyt ei tiennyt, että käyttö on luvaton. Tästä on poikkeuksena kuitenkin vastoin lakia yksityistä käyttöä varten tapahtunut luvaton valmistaminen. Hyvitysvelvollisuus tässä tapauksessa syntyy vain, jos ”kappaleen valmistaja on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää, että kopioitava aineisto on saatettu yleisön saataviin vastoin tätä lakia”.

Kohtuullisen hyvityksen määrä joudutaan arvioimaan aina tapauskohtaisesti, mutta periaate on lausuttu korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1989:87, että ”hyvitys määräytyy normaalien käyttökorvausten eli lisenssimaksujen mukaisesti”. Hyvitys on käyttökorvaus, joka ”vastaa sitä hintaa, millä teokset olisi saanut käyttöön laillisesti” (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: Tekijänoikeuden loukkaukset, 20).

Hyvityksen lisäksi kysymykseen voi TekijL 57 § 2 momentin mukaan tulla vielä vahingonkorvauslain (412/1974) mukainen erillinen vahingonkorvausvelvollisuus, jos kyse on tahallisesta tai tuottamuksellisesta oikeudenloukkauksesta. Säännöksen mukaan tällöin on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä sekä kärsimyksestä ja haitasta. Näitä voivat olla saamatta jäänyt liikevoitto ja asian selvittelystä aiheutuneet kulut. Tekijälle aiheutu-

nut kärsimys on aineeton vahinko, josta hän voi vaatia korvauksia. (Harenko ym. 2006, 521 - 522.)

Tuomioistuin voi TekijäL 58 §:n nojalla korvausten lisäksi määrätä asianomistajan tai syyttäjän vaatimuksesta, että vastoin lakia valmistettu tai maahantuotu aineisto on hävitettävä tai luovutettava asianomistajalle valmistuskustannuksia vastaavaan hintaan.

13.3 Luvaton valmistaminen ja maahantuonti, piratismi

Rikoslain 49 luvun 1 § koskee periaatteessa kaikkia tekijänoikeuslain suojaamia oikeuksia, lainkohdassa viitataan tekijänoikeuslakiin. Säännös suojaa tekijän keskeisiä oikeuksia, joita ovat lähinnä tekijänoikeuslain alussa mainitut taloudelliset ja moraaliset oikeudet, sekä myös lähioikeudet. Mikä tahansa oikeudenloukkaus, joka on tehty ansiotarkoituksessa ja on ”omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa”, on rangaistavaa. (Harenko ym. 2006, 559.)

Varsin suureksi ongelmaksi nykyisin on muodostunut musiikkia ja elokuvaa koskevan aineiston luvaton valmistaminen ja maahantuonti, piratismi. Piratismilla tarkoitetaan ”ammattimaista, ilman oikeudenhaltijoiden lupaa tapahtuvaa äänitteiden, elokuvatalenteiden tai video- ja tietokonepelien valmistamista tai kopiointia. Piratismia on myös tällaisten laittomien tuotteiden maahantuonti ja levittäminen yleisölle”. (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: Tekijänoikeuden loukkaukset, 9.)

Edellytyksenä luvatta valmistetun aineiston maahantuonnin rangaistavuudelle on se, että maahantuoja tietää sen valmistetun rikollisissa olosuhteissa. Tämä tietoisuus on yleensä näytetty sillä, että tuote on hankittu epämääräisestä ostopaikasta, hinta on ollut halpa, tuotteesta itsestään huomaa sen olevan huonosti tehty väärennös ym.

Tallennepiratismi on nykyisin organisoitua rikollisuutta, toiminta on kansainvälisellä tasolla järjestäytyntä. Piraattiaanilevy saattaa nykyisin tulla markkinoille

jopa ennen sen virallista julkaisupäivää, mikä osoittaa varsin tehokasta organisaatiota. Voitot ovat suuria, mikä houkuttelee rikollisjärjestöjä toimintaan maailmanlaajuisesti.

Piraattituotteet luokitellaan nykyisin kolmeen ryhmään:

- Tavallinen piraattituote - esimerkiksi äänite tai elokuva, joka sisältää luvatta kopioitua suojattua materiaalia, eikä vastaavaa alkuperäistuotetta välttämättä sellaisenaan ole edes olemassa, esimerkkinä erilaiset Greatest Hits –kokoelmat.
- Counterfeit - väärennös, jossa koko alkuperäinen tuote ulkoasua myöten on pyritty kopioimaan sellaisenaan.
- Bootleg – konsertista tai muusta elävästä esityksestä luvatta tehty tallenne.

(Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: Tekijänoikeuden loukkaukset, 10.)

Suomessa ennen vuonna 2006 voimaan astunutta tekijänoikeuslain uudistusta piraattitallenteiden maahantuonti oli varsin runsasta, ja varsinkin Itä-Suomessa Venäjän matkailijat toivat maahan suuria määriä mm. Viipurin torilta hankkimaan cd-levyjä. Lainmuutoksen jälkeen periaatteessa yhdenkin piraattiäänilevyn tuominen maahan on luvatonta, ja tuonti on vähentynyt. Piraattilevyjen omaan käyttöön tuominen rangaistaan tekijänoikeusrikkomuksena TekijäL 56a §:n nojalla, sanktiona on sakkorangaistus. Jos kuitenkin äänilevyjen tuonti on niin runsasta, että se on ilmiselvästi tapahtunut ansiotarkoituksessa, siis myyntiin, teko on rangaistava rikoslain mukaan tekijänoikeusrikkomuksena. (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: Tekijänoikeuden loukkaukset, 11.)

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry:n arvion mukaan vuonna 2006 Suomeen tuotiin noin 700 000 piraattitallennetta, kun vielä vuonna 2003 tuontin kokonaismäärä oli lähes neljä miljoonaa tallennetta. (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: www.antipiracy.fi/piratismi.)

Esimerkkeinä oikeuskäytännöstä kaksi muutaman vuoden takaista korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua, joissa on ollut kyse hyvityksen tuomitsemisesta:

KKO:2001:41

A oli rikoslain 4 luvun 1 §:n 2 momentin vastaisesti tuonut maahan ulkomailla valmistettuja CD-levyjä. Levyt oli takavarikoitu A:lta tullissa. A, joka ei ollut valmistanut levyjä eikä myöskään ollut ehtinyt levittää niitä tekijänoikeuslain 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla yleisön keskuuteen, ei ollut velvollinen suorittamaan oikeudenhaltijoille tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentissa tarkoitettua hyvitystä.

Tapauksessa henkilö oli tuonut Venäjältä maahan 123 CD-levyä tietoisena siitä, että ne olivat piraattilevyjä. Teosto ja Oy Emi Finland Ab olivat oikeuskäsittelyssä vaatineet tekijänoikeuslain mukaista hyvitystä. Kaikki oikeusasteet olivat sitä mieltä, että koska tekijä oli jäänyt kiinni jo tullissa ja levyt oli häneltä takavarikoitu, hän ei ollut levittänyt niitä yleisön keskuuteen lain tarkoittamalla tavalla, eikä oikeudennomistajille ollut aiheutunut vahinkoa. Käräjäoikeus oli lausunut, ”ettei tekijänoikeusrikos ollut edennyt ennen levyjen takavarikointia sellaiseen vaiheeseen, joka olisi aiheuttanut vahinkoa asianomistajille”. Hyvitystä ei siten tuomittu maksettavaksi, mutta tekijä tuomittiin rangaistukseen tekijänoikeusrikoksesta. Perusteluista on pääteltävissä, että jos tekijä olisi ehtinyt levittää aineistoa Suomessa, korvaukset olisi tuomittu maksettavaksi.

KKO:2001:42

A oli pitänyt myytävänä luvattomasti kopioituja CD-levyjä, joista osa oli myyty ja osa takavarikoitu. A tuomittiin suorittamaan tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentissa tarkoitettu kohtuullinen hyvitys myös takavarikoitujen levyjen osalta

Tässä tapauksessa henkilö A oli pitänyt myynnissä noin 100 kappaletta CD-levyjen luvattomia kopioita, joista oli takavarikoitu 27 kappaletta ja loput myyty. Teosto ja eräät äänitetuottajat olivat vaatineet hyvitystä. Tekijä oli oikeudessa kiistänyt vaatimukset ja selittänyt hankkineensa levyt tuntemattomalta henkilöltä vaihtokaupan yhteydessä. Käräjäoikeudessa oli tuomittu vaaditut korvaukset, hovioikeus oli hylännyt korvaukset takavarikoitujen levyjen osalta, mutta korkein oikeus oli todennut, että takavarikoitujen levyjen osalta kohtuullinen hyvitys on puolet myytyjen levyjen osalta tuomittavasta hyvityksestä. Perusteluna oli ollut se, että tekijän myyntitoiminta ei ollut ammattimaista vaan pikemminkin satun-

naista. Kuitenkin Teostolle ym. maksettavat korvaukset 73 myydyin levyn osalta olivat noin 900 euroa, mikä osoittaa sen, että piraattituotteiden käsittely voi tulla kalliiksi. Tekijä tuomittiin lisäksi sakkorangaistukseen tekijänoikeusrikkomuksesta.

Tuore alioikeusratkaisu on keväältä 2008:

Oulun käräjäoikeus tuomitsi 13.4.2008 miehen tekijänoikeusrikoksesta ja petoksesta ehdolliseen kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen, koska mies oli myynyt eräälle yrittäjälle virolaiselta mieheltä hankkimiaan suomalaisia karaokelevyjä. Yrittäjä oli ottanut yhteyttä tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskukseen, joka oli todennut levyt piraattilevyiksi. Mies tuomittiin maksamaan korvauksia ja oikeudenkäyntikuluja yli 13.000 euroa. (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: www.antipiracy.fi.)

Kansainvälisesti tärkeässä asemassa piratismiin vastustamisessa on ääniteteollisuuden kansainvälinen voittoa tavoittelematon toimialajärjestö IFPI (International Federation of the Phonographic Industry), joka edustaa äänitetuottajia yli 70:ssä maassa. Sen tehtävä on pitää yllä ääniteteollisuuden toimintaedellytyksiä maailmanlaajuisesti. Tätä tehtävää se täyttää mm. tutkimus- ja tiedotustoiminnalla, lainsäädännön ja oikeusolojen seuraamisella sekä piratismiin vastaisen toiminnan kehittämällä. (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: www.antipiracy.fi)

IFPI julkaisee vuosittain raportteja ja tilastoja toiminnastaan, mm. IFPI Digital Music Report, jossa on tutkittu digitaalisen musiikin käyttöä eri maissa, sekä IFPI Piracy Report, jossa puolestaan on keskitytty piratismiin vastaiseen työhön.

IFPI:n mukaan laittomien CD-levyjen myynnin arvo maailmassa vuonna 2005 oli 4,5 miljardia dollaria, eli noin 2,8 miljardia euroa. CD-levyjen kokonaismyynti oli noin 1,2 miljardia kappaletta, joista enemmän kuin yksi kolmasosa oli piraattikopioita. Maailman suurin piraattilevyjen tuottajamaa on Kiina, jossa piraattilevyjen osuus myynnistä on yli 85 prosenttia. Muita suuria piratismilevyjen tuottajia ovat esimerkiksi Indonesia, joka on Australiaan vietyjen piraattilevyjen päälähde,

Meksiko sekä Venäjä, joka on Euroopan piraattilevyjen suurin alkulähde. (IFPI Piracy Report 2006, Summary, 1-3.)

13.4 Piratismi internetissä

Rikoslain 49 § 3 momentin mukaan ”tekijänoikeusrikoksesta tuomitaan myös se, joka tietoverkossa tai tietojärjestelmän avulla loukkaa toisen oikeutta 1 momentissa mainittuihin suojan kohteisiin siten, että teko on omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle”. Kyseessä on internetin välityksellä tapahtuvan oikeudenloukkauksen kriminalisointi.

Lain sanamuoto ”on omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa” ei edellytä sitä, että oikeuden haltijalle olisi aiheutunut tosiasiallista haittaa tai vahinkoa. Riittää, että teko on luonteeltaan sellainen, jossa haitta tai vahinko on ilmeinen tai mahdollinen seuraus. Käytännössä tämä tarkoittaa suhteellisen laajaa ja organisoitua toimintaa, jotta seuraamus olisi rangaistus tekijänoikeusrikoksesta. Satunnaisessa toiminnassa kyse voisi olla lievemmästä tekijänoikeusrikkomuksesta. (Harenko ym. 2006, 564.)

Internetin kehitys hyvin nopeaksi välineeksi jakaa aineistoa on fyysisen tallennepiratismiin ohella kasvanut räjähdysmäisesti viimeisten vuosien aikana. Internetin välityksellä tapahtuva suojatun aineiston levitys vertaisverkkojen (esimerkiksi DC++, BitTorrent, eDonkey jne.) kautta on nykyisin hyvin laajaa, ja levitettävä aineisto sisältää mm. musiikkia, elokuvia ja pelejä. Mikäli suojattua aineistoa välitetään muille vertaisverkon käyttäjille luvatta, kyseessä on periaatteessa rangaistava teko. Jos teoksen kopiot ovat kaikkien verkon käyttäjien saatavilla, tietokoneella oleva kopio ei ole enää lain sallima yksityistä käyttöä varten tehty kopio. (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: Tekijänoikeuden loukkaukset, 12 - 13.)

Tietoverkossa on ollut mahdollista toimia anonyymisti, joten kiinnijäämisen riski on ollut pieni. Suomessa kuitenkin lain mukaan on vuodesta 2004 lukien ollut mahdollista, että poliisi saa teleliittymää koskevia tietoja tutkintaa varten. Myös

tuomioistuin voi TekijäL 60a §:n nojalla antaa teoksen tekijälle tai muulle oikeuden haltijalle salassapitosäännösten estämättä tietoja teleliittymästä, josta saatetaan yleisön saataviin suojattua aineistoa ilman tekijän suostumusta. (Harenko ym. 2006, 564.)

Tietenkään kaikki tietoverkossa jaettava musiikki ei ole laitonta, laillisia musiikin jakelukanavia on tietoverkossa satoja, ja niiden määrä kasvaa vuosittain. IFPI:n mukaan maailmanlaajuisesti on vuonna 2007 ollut yli 500 digitaalisen musiikin laillista verkkokauppaa. Globaalisti digitaalisen musiikin kaupan arvo vuonna 2007 oli noin 3 miljardia dollaria eli noin 1.9 miljardia euroa. Kuitenkin samaan aikaan laittomia kopioita imuroitiin verkossa 20 kertaa enemmän kuin laillisia. (IFPI Digital Music Report 2008, Summary, 1.)

Digitaalisen verkkokaupan suosion yksi selitys on kannettavien musiikkilaitteiden nopea kasvu. Niiden tallennuskapasiteetti kasvaa jatkuvasti ja hinnat halpenevat. Kaikki suuret matkapuhelimien valmistajat ovat mukana kilpailussa. Puhelimien yksi kysytyimpiä ominaisuuksia nykyisin onkin niiden kyky tallentaa musiikkia.

Vertaisverkossa musiikin lataamiseen sisältyy myös vaaroja. IFPI:n raportin mukaan P2P (peer to peer, vertaisverkko) on yksi kymmenestä eniten tietokoneviruksia ja haittaohjelmia levittävistä jakelumuoista. Vuonna 2007 peräti 15 % kaikista mahdollisista tietokoneisiin levinneistä virustartunnoista tuli yksin eDonkey-nimisen vertaisverkon kautta. (IFPI Digital Music Report 2008, Summary, 8.)

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen internet-sivuille on kirjattu uudempaa, varsin runsasta oikeuskäytäntöä, mikä osoittaa sen, että tekijänoikeusloukkauksia seurataan ja niistä joutuu vastaamaan oikeudessa. Seuraavassa esimerkkejä uusimmista ratkaistuista tapauksista koskien internet-piratismia:

Hyvinkään kärjäoikeus tuomitsi 19.2.2008 naisen sakkoihin ja korvauksiin tekijänoikeusrikkomuksesta. Nainen oli asettanut kotikoneestaan noin 460 musiikkikappaletta yleiseen jakoon vertaisverkkoon. Naiselle maksettavaa tuli korva-

uksia ja oikeudenkäyntikuluja noin 2.000 euroa. Käräjäoikeus piti epäuskottavana naisen selitystä siitä, ettei ymmärtänyt koko ohjelmasta mitään, vaikka sitä käyttikin.

Porvoon käräjäoikeus tuomitsi 14.2.2008 miehen sakkoihin ja korvauksiin tekijänoikeusrikkomuksesta ja -rikoksesta. Mies oli vuoden vaihteessa 2005 - 2006 asettanut kotikoneestaan lähes kaksi tuhatta musiikkikappaletta yleiseen jakoon internetin DirectConnect-vertaisverkkoon. Mies joutuu maksamaan oikeudenhaltijoille korvauksia ja oikeudenkäyntikuluja yli 3 000 euroa. Käräjäoikeus piti epäuskottavana miehen selitystä siitä, että joku hänen tuttavistaan olisi hänen tietämättään asentanut ohjelman koneelle ja käyttänyt sitä. (Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus: www.antipiracy.fi)

Molemmista tapauksista käy selvästi ilmi se, että tuomioistuimessa on melkein mahdotonta päästä irti vastuustaan sillä, että kertoo olevansa tietämätön tai ymmärtämätön oman tietokoneensa sisällöstä. Vaikka tekninen kehitys mahdollistaa laittomien tiedostojen lataamisen helppouden, se myös mahdollistaa tehokkaamman valvonnan. Nykyisin kiinni jäämisen riski on yhä todennäköisempää, sillä samalla kun laittomuudet lisääntyvät, myös viranomaisten teknisiä valvontamahdollisuuksia on lisätty.

Joissakin valtioissa tekijänoikeusrikkoksista tuomittavat rangaistukset ja korvaukset voivat olla huomattavia verrattuna Suomen ja pohjoismaiden nykyiseen järjestelmään. Vuonna 2005 USA:ssa presidentti Bush allekirjoitti lain, joka teki elokuvateatterissa kameralla salaa kuvaamisesta törkeän rikoksen, mikä mahdollistaa vankeusrangaistuksen myös ensikertalaiselle rikoksentekijälle. Rangaistusuhka voi olla jopa kolmesta viiteen vuotta vankeutta ja sakot jopa 250.000 dollaria. Edelleen vuonna 2005 USA:ssa korkeimpaan oikeuteen vietyssä jutussa korkein oikeus totesi, että vertaisverkossa toimivat henkilöt, jotka rohkaisevat verkon käyttäjiä laittomasti vaihtamaan tekijänoikeussuojan alaista aineistoa, syyllistyvät tekijänoikeuslakien rikkomiseen, ja aineiston itselleen ladanneita henkilöitä voidaan rangaista 30.000 – 150.000 dollarin sakoilla. (The Motion Picture Association of America: www.mpaa.org/piracy.)

13.5 Teknisen suojauksen kiertämisrikos

Aikaisemmin on mainittu, että Tekijänoikeuslain 50a § kieltää tehokkaan teknisen suojauksen kiertämisen lukuun ottamatta salaustekniikoita koskevaa tutkimusta tai opetusta, tai jos teoksen kappaleen laillisesti hankkinut kiertää suojauksen saadakseen teoksen kuultaville tai nähtäväkseen. TekijäL 50b § taas kieltää suojauksen kiertämisen mahdollistavien laitteiden valmistamisen, maahantuonnin ja levittämisen.

Rikoslain 49 luvun 3 §:ssä on säännös, jonka mukaan tällaisen suojauksen kiertäminen on rangaistavaa silloin, kun se on omiaan aiheuttamaan huomattavaa vahinkoa tai haittaa. Tarkoitus on estää teknisen suojauksen kiertäminen siten, että tekijänoikeuslain vastainen toiminta tulisi mahdolliseksi (Harenko ym. 2006, 565). Rikoslain 49 luvun 4 §:ssä on viittaus em. TekijäL 50b §:ään, lainkohdan mukaan tehokkaan teknisen suojauksen mahdollistavien laitteiden valmistaminen, maahantuonti ja levittäminen on rangaistavaa. Molempien rikoslain säännösten mukaan rangaistusuhka on sakkoa tai vankeutta korkeintaan yhdeksi vuodeksi.

14 TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ JA NYKYISTÄ KESKUSTELUA

14.1 Oikeusministeriö vai elinkeinoministeriö?

Eräät viestintä- ja tietoliikennealaa edustavat yritykset ja järjestöt tekivät vuonna 2006 aloitteen, jonka mukaan tekijänoikeusasiat olisi siirrettävä opetusministeriöstä kauppa- ja teollisuusministeriöön ja sitä kautta perustettavaan uuteen työ- ja elinkeinoministeriöön. Aloite ei siis syntynyt valtionhallinnossa. Siirtoa ajoivat teollisuusyritykset, joiden liiketoimintaan kuuluvat kulttuurituotannon sisältöjen ostaminen ja kehittäminen.

Vuosien 2006 - 2007 aikana asiasta käytiin vilkasta keskustelua. Lähes koko kulttuurin parissa työskentelevä väki vastusti siirtoa. Opetusministeriö pyysi lau-

sunnan eri etupiireiltä, myös Teosto ry:ltä, joka antoi oman lausuntonsa asiasta syksyllä 2007. Lausunnossaan Teosto korosti, että ”tekijänoikeuslainsäädännön keskeisenä tavoitteena on edistää ja kannustaa henkistä luomistyötä sen eri muodoissa”, ja että ”siirron ajajat haluavat muuttaa tekijänoikeusjärjestelmän tavoitteen elinkeinopolitiikaksi” (Teollis- ja tekijänoikeudet –selvitys, Teosto ry:n lausunto 28.9.2007, 2 - 3).

Kyseessä on ilmeisesti ollut myös asiaa ajavien etupiirien intressi saada työsuhteessa tehtyjen teosten hyödyntäminen työnantajalle helpommaksi ja työsuhte-tekijänoikeuden saaminen laajemmin lainsäädännön piiriin kuin nykyisen sopimusmenettelyn vallitessa on mahdollista. (Teollis- ja tekijänoikeudet –selvitys, Teosto ry:n lausunto 28.9.2007, 5).

Tekijänoikeuksien siirrosta käyty keskustelu päättyi hallituksen tehtyä marraskuussa 2007 päätöksen tekijänoikeusasioiden pysyttämistä edelleen opetusministeriössä.

14.2 Tekijänoikeustulot ja verotus

Julkisuudessa on lehtien palstoilla käyty viimeisen vuoden aikana keskustelua tekijänoikeustulojen verotuksen oikeudenmukaisuudesta. Taiteilija Mikko Kuus-tonen nosti asian esille Helsingin Sanomien artikkelissaan tammikuussa 2007. Hän kiinnitti huomiota musiikintekijöitä jo pitkään vaivanneisiin aiheisiin, jotka johtuvat etupäässä siitä, että Suomessa musiikintekijöiden tekijänoikeustuloja verotetaan kuten palkkaa, normaalin tuloverotuksen keinoin. Musiikintekijä saattaa vuosikausia tehdä teoksia, ja tehtyään ns. hitin hänen tekijänoikeustulonsa saattavat yhden vuoden aikana nousta huimasti aikaisempaan verrattuna. Kuitenkaan vapaa taiteilija ei voi urheilijoiden tavoin rahastoida tulojaan eikä tulouttaa niitä yritykselle, eikä hän työttömänä saa ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. Kirjoittaja kiinnitti huomiota kansainväliseen käytäntöön, esimerkiksi Ruotsissa taiteilija voi jaksottaa tai säätiöidä tulojaan. Irlannissa tekijänoikeustuloista voi saada verovapauden.

Asiaan on kiinnittänyt huomiota myös mm. Elvis ry, jonka toiminnanjohtaja Martti Heikkilä kirjoitti asiasta yhdistyksen Selvis-julkaisussa 1/2007. Hänen mukaansa suurimmat epäkohdat ovat veroprogressiota nostavat, yhteen tai kahteen vuoteen ajoittuvat tulohuiput, tekijänoikeustulojen ennakoimattomuus, sekä ongelmat tekijänoikeustulojen hankkimiseen kohdistuvien kulujen vähentämisessä verotoimistojen kirjavan käytännön vuoksi.

Hän kirjoittaa, että keinoina epäkohtien poistamiseksi olisivat esimerkiksi tulojen rahastointi urheilijoiden tapaan, tulojen jaksotus ja varausten hyväksyminen sekä tekijänoikeustulojen maksaminen Ruotsin ja Tanskan mallin mukaan musiikintekijän yritykselle. Lisäksi hän toteaa, että Ruotsissa tekijänoikeustuloista maksetaan arvonlisävero, jolloin musiikintekijä voi vähentää kulujensa arvonlisäveron tekijänoikeustulojensa arvonlisäverosta, kuten elinkeinonharjoittajat yleensäkin.

Heikkilän artikkelin mukaan eräs malli voisi olla ns. taiteilijavero, ”joka perustuisi siihen, että tekijänoikeustulo on luonteeltaan verrattavissa sekä pääomatuloon että ansiotuloon. Tällöin musiikintekijöiden tekijänoikeustulojen verotuksessa määriteltäisiin katto (esimerkiksi 25 %) ja niitä tekijöitä, joiden tuloveroprosentti jäisi tämän alle, verotettaisiin heidän tuloveroprosenttinsa mukaisesti”. (Elvis ry, Heikkilä, Selvis 1/2007, 18 - 19.)

Myös Teosto ry on ottanut kantaa verotuskysymykseen. Lausunnossaan 28.5.2007 opetusministeriölle tekijänoikeuden suuntaviivoista Teosto toteaa, että vuoden 2007 hallitusohjelmaan on kirjattu mm. tekijänoikeuskorvausten verotuskohtelun uudistaminen. Teosto ajaa muiden tekijänoikeusjärjestöjen kanssa myös sitä, että tekijänoikeuskorvaukset saataisiin arvonlisäverotuksen piiriin, jolloin tekijänoikeusjärjestöt voisivat omassa verotuksessaan vähentää arvonlisäverolliset hankinnat. Tämä järjestöjen kustannusten keventäminen voisi lisätä myös tekijöille maksettavia korvauksia. (Tekijänoikeuden suuntaviivoja. Teosto ry:n lausunto 28.5.2007, 9, ja haastattelu 27.2.2008 Martti Kivistö, Teosto ry.)

14.3 Vertaisverkot laillisiksi?

Tekijänoikeuden loukkauksista hyvin suuri osa tapahtuu internetissä vertaisverkkoja käyttämällä. Laittoman materiaalin, mm. musiikin ja elokuvien määrä kasvaa jatkuvasti. Tilanne on musiikintekijöiden kannalta hankala, sillä vertaisverkkotoiminnan vuoksi laillista kauppaa ei synny riittävästi, sähköinen kauppa ei korvaa levyjen myyntiä.

Viime aikoina on julkisuudessa alkanut yhä enemmän esiintyä vaatimuksia vertaisverkkojen laillistamisen puolesta. Eri vaihtoehtoja on esitetty, mm. Ranskassa on asiasta keskusteltu parlamenttitasolla ja esitetty verkkomaksua, joka kompensoisi tekijöiden menetyksiä. Ehdotusta ei kuitenkaan hyväksytty. (Haastattelu 27.3.2008, Teosto ry, Martti Kivistö.)

Teosto ry on lausunnossaan opetusministeriölle todennut, että ”joissakin vapaata levitystä ja kopiointia puolustavissa puheenvuoroissa on vedottu kansalaisten *aktiiviseen haluun jakaa kulttuuria keskenään*”. Näissä puheenvuoroissa on puolusteltu tekijänoikeuden sivuuttamista mm. sananvapauden ensisijaisuudella perusoikeutena. Teosto toteaa tähän, että ”tämänkaltaiset väitteet ovat heikosti todellisuuteen ankkuroituja ja oikeuttamisperusteina täysin näennäisiä silloin kun toiminta perustuu ensisijaisesti *muiden kuin jakajien itsensä tekemien aineistojen levittämiseen*”. (Tekijänoikeuden suuntaviivoja. Teosto ry:n lausunto 28.5.2007, 7.)

Vapaiden vertaisverkkojen kannattajat ovat yleensä perustelleet näkökantojaan sillä, että se laillistaisi nykyisen tilanteen. Kuitenkin jos jonkinlaisia ”könttämaksuja”, laajakaistamaksuja ym. otettaisiin käyttöön, musiikintekijöiden kannalta ongelmaksi muodostuisi se, miten teoksien käytöstä tulevat korvaukset kohdennettaisiin, millä tekniikalla valvottaisiin tekijöiden teosten jakamista ja käyttöä. Vaatimusten esittäjät eivät huomioi sitä, että sisällön tuottaminen, esimerkiksi levyn teko maksaa. Levylle on vaikeaa löytää kustantajaa, jos imurointi internetissä on vapaata. (Haastattelu: Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry, Antti Kotilainen 21.9.2007.)

Jakeluketjussa, jossa aineiston käyttö olisi vapaata, ongelmaksi muodostuisi teosten käyttämisen raportointi ja mittaus, keille musiikintekijöille korvaukset maksettaisiin, ja kuinka voitaisiin valvoa, mitä sävellyksiä verkossa liikkuu? Ja edelleen jakeluketjussa mukana olevien lienee mahdotonta varmistua verkossa olevan aineiston laillisuudesta.

Helmikuussa 2008 tuli julkisuuteen hanke siitä, että internet-yhteyksiä tarjoavien operaattorien olisi ryhdyttävä valvomaan yhteyksien käyttöä ja estää tekijänoikeudella suojattujen tiedostojen välittäminen verkossa. Asiaa ajaa mm. Suomen Ääni- ja kuvatalennetuottajat ÄKT ry, ja myös muualla Euroopassa IFPI on ilmoittanut tavoitteekseen saada verkkoyhteyksien tarjoajat valvomaan liikennettä. Ehdotus on kuitenkin kohdannut vielä vastustusta, ja Suomen viestintäministeriö onkin todennut, että valvonta edellyttäisi joko lakimuutosta tai käyttäjän asiakassopimuksessaan antamaa suostumusta. Lisäksi operaattorien mukaan suodatusteknologia ei ole aukotonta, joten laillisen ja laittoman materiaalin erotteleminen voi olla ongelmallista. (Helsingin Sanomat/kulttuuri 14.2.2008.)

Huomiota on herättänyt myös Ruotsissa perustettu Piratpartiet eli Piraattipuolue, joka vuoden 2006 vaaleissa sai kymmenenneksi eniten ääniä kaikista puolueista. Puolue ajaa sitä, että tiedonsiirto internetissä pitää vapauttaa kokonaan, koska sen valvonta nykyisin on osoittautunut mahdottomaksi. Tästä on osoituksena Pirate Bay –verkkosivu, jossa jopa miljoona ruotsalaista lataa tekijänoikeuden suojaamaa materiaalia korvauksetta. Puolueen mielestä suuntaus, jossa verkossa liikkuvaa materiaalia pyrittäisiin operaattoreiden ym. toimesta valvomaan, on mahdoton ajatus ja johtaisi orwellilaiseen yhteiskuntaan, jossa ”iso-veli valvoo”. Puolue perustelee vaatimuksiaan sillä, että tilanne verkon vapauttamisen jälkeen vastaisi todellisuutta, koska ”ihmiset lataavat niin paljon kuin ehtivät. Riski jäädä siitä kiinni on pienempi kuin saada salamanisku”. Lisäksi puolueen puheenjohtaja viittaa operaattoreiden valvontaan ja huomauttaa, että ”jos sanomme, että tekijänoikeus on tärkeämpi, joudumme luopumaan kirjesalaisuudesta, lähdesuojasta, lakimiesten ja lääkärien luottamuksellisuudesta”.

Myös Suomessa on tällä hetkellä suunnitelmia vastaavan Piraattipuolueen perustamiseksi. Puolueen ohjelmajulistukset vastaavat ruotsalaista esimerkkiään. Puolue on suunnitellut ensimmäisen puoluekokouksen pitämistä toukokuussa 2008.

Tilanne, jossa vertaisverkosta syntyy laitton vyöhyke, jossa kaikki on ilmaista, ei ole kestävä lähtökohta tekijöiden, liiketoiminnan eikä myöskään yhteiskunnan kannalta. Täytyy toivoa, että suomalaisia piratismiin kannattajia ei löydy niin paljon, että piraattipuolue saisi itsensä puolerekisteriin.

14.4 Lopuksi

Tekijänoikeuskorvaus tarkoittaa monen musiikintekijän kohdalla samaa kuin elanto, palkka muilla aloilla työskenteleville. Onneksi piraattihankkeet kohtaavat kansainvälistä vastustusta, ja ymmärrystä tekijöitä kohtaan löytyy.

Mielenkiintoista on seurata, mihin tässä kuvattu kehitys johtaa. Kuitenkin varmaa lienee se, että jos aineiston jakaminen verkossa jollain tasolla vapautuu, säveltäjät, sanoittajat ja sovittajat eivät luovu oikeuksistaan ilmaiseksi, uusia tapoja suorittaa heille korvaus heidän teoksistaan on luotava. Eihän kukaan saa kaupan hyllyltä ottaa toisen tekemää tuotetta, esimerkiksi tietokoneohjelmaa ilmaiseksi. Miksi musiikintekijän, joka on käyttänyt lukuisia työtunteja tuotteen aikaansaamiseksi, pitäisi luopua teoksistaan ilmaiseksi? Onko perusteena se, että joku on ladannut sen tietoverkkoon, josta lataaminen on niin helppoa? Piratismiin kannattajien esittämät perustelut ovat toistaiseksi olleet varsin kestäättömiä.

There's only two ways to sum up music; either it's good or it's bad.
If it's good you don't mess about it, you just enjoy it.

Louis Armstrong

LÄHTEET

1. Elvis ry:n aikakausjulkaisu Selvis 1/2007
2. Haarmann, P-L. 2001. Immateriaalioikeuden oppikirja. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
3. Haarmann, P-L. 2005. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Helsinki: Talentum Media Oy ja Pirkko-Liisa Haarmann.
4. Harenko, K., Niiranen, V., Tarkela, P. 2006. Tekijänoikeus – kommentaari ja käsikirja. Helsinki: WSOY.
5. Helsingin sanomat 5.10.2007 ja 14.2.2008
6. International Federation of the Phonographic Industry (IFPI) 2006. The Recording Industry 2006, Commercial Piracy Report, Summary.
7. International Federation of the Phonographic Industry (IFPI) 2008. Digital Music Report.
8. Karhumaa, M. 2000. Musiikkibisnes – kevyt musiikki ammattina ja liiketoimintana. Helsinki: Mika Karhumaa ja Oy Edita Ab.
9. Kairinen, M., Koskinen S., Nieminen, K., ja Valkonen M. 2002. Työoikeus. Helsinki: WSOY Lakitieto.
10. Mäkinen, K., Oesch R. ja Rapinoja B. (toim.) 1996. Immateriaalioikeudet yhdentyvässä Euroopassa. Helsinki: Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 46.
11. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry 2006. Tekijänoikeuden loukkaukset.
12. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry 2006. Tekijänoikeus suojaa luovaa työtä.
13. Sorvari, K. 2005. Vastuu tekijänoikeuden loukkauksesta erityisesti tietoverkkoympäristössä. Helsinki: Katariina Sorvari ja WSOY. Yliopistollinen väitöskirja, Turun yliopisto.
14. Suomen Musiikkikustantajat ry, Säveltäjät ja sanoittajat Elvis ry ja Suomen Säveltäjät ry 1999. Musiikkikustantamisen hyvä käytäntö.
15. Teollis- ja tekijänoikeudet –selvitys. Teosto ry:n lausunto 28.9.2007.
16. Tekijänoikeuden suuntaviivoja. Teosto ry:n lausunto 28.5.2007.

HAASTATTELUT

Gramexin lakimies Sami Kokljuschkin 21.9.2007.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen toiminnanjohtaja
Antti Kotilainen 21.9.2007

Teosto ry:n lakiasianjohtaja Martti Kivistö 27.3.2008.

INTERNET-SIVUSTOT

Edilex –lakitietopalvelu: www.edilex.fi/oikeuskäytäntö

Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys Gramex ry:
www.gramex.fi

International Federation of the Phonographic Industry, IFPI: www.ifpi.com

Opetusministeriön internet-sivut: www.minedu.fi/OPM/Tekijänoikeus

Suomen Musiikkikustantajat ry: www.musiikkikustantajat.fi

Säveltäjäin Tekijänoikeustoimisto Teosto ry: www.teosto.fi ja
www.hyvitysmaksu.fi

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry: www.antipiracy.fi

The Motion Picture Association of America: www.mpa.org/piracy

KÄYTETYT LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
IFPI	International Federation of the Phonographic Industry
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteamietintö
MPAA	The Motion Picture Association of America
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Tekijäl	Tekijänoikeuslaki (404/1961)
TN	Tekijänoikeusneuvosto

JOITAKIN MUSIIKINTEKIJÖITÄ KOSKEVIA JÄRJESTÖJÄ

Esittävän säveltaiteen edistämiskeskus ESEK
Pieni Roobertinkatu 16, 00120 Helsinki
(09) 6803 4040
www.gramex.fi

Gramex ry
Pieni Roobertinkatu 16, 00120 Helsinki
(09) 6803 400
www.gramex.fi

IFPI (International Federation of the Phonographic Industry) on Äänitetuottajien kansainvälinen kattojärjestö, joka tekee piratismiin vastaista työtä ja julkaisee raportteja säännöllisesti musiikkimarkkinoiden kehityksestä ja piratismista.
www.ifpi.org

Luovan Säveltaiteen Edistämisseätiö LUSES
Lauttasaarentie 1, 00200 Helsinki
(09) 6810 1252
www.luses.fi

MPA (The Motion Picture Association of America) edustaa Yhdysvaltalaisia elokuva- ja TV-tuottajia. Järjestö tiedottaa laajasti elokuva-alan kansainvälisestä piratismiin vastaisesta työstä.
www.mpaa.org

Suomalaisen musiikin tiedotuskeskus (Fimic)
Lauttasaarentie 1, 00200 Helsinki
(09) 6810 1313
www.fimic.fi

Suomen Musiikkikustantajat ry
Lastenodinkatu 7, 00180 Helsinki
(09) 586 0870
www.musiikkikustantajat.fi

Suomen Muusikkojen Liitto ry
Pieni Roobertinkatu 16, 00120 Helsinki
(09) 6803 4070
www.musicfinland.com

Suomen Ääni- ja kuvatallennetuottajat ÄKT ry
Yrjönkatu 3 B, 00120 Helsinki
(09) 6803 4050
www.ifpi.fi

Säveltäjien Tekijänoikeustoimisto Teosto ry
Lauttasaarentie 1, 00200 Helsinki
(09) 681 011
www.teosto.fi

Säveltäjät ja Sanoittajat ELVIS ry
Runeberginkatu 15 A 11, 00100 Helsinki
(09) 407 991
www.elvisry.fi

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry (TTVK)
Pieni Roobertinkatu 16 A, 00120 Helsinki
(09) 6803 4059
www.antipiracy.fi